KONGL.

GÖTHEBORGSKA

WETENSKAPS OCH WITTERHETS SAMHÅLLETS HANDLINGAR.

WETENSKAPS AFDELNINGEN,

FJERDE STYCKET.

GÖTHEBORG,
TRYCKTE HOS LARS WAHLSTRÖM, K. PR. BOKTR.
År 1788.

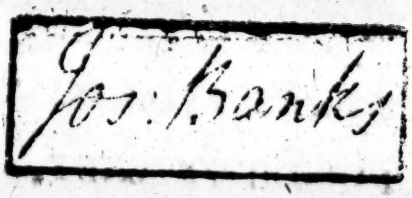
Jos: Banks

Utkaſt til FLORA HALLANDICA.

AF

PEHR OSBECK.

At känna ſit Fäderneſland, är förmodeligen ibland de förſta och nödvändigaſte vetenſkaper. Okunnige om Fäderneslandets egna producter ſöke vi hos Utlänningen det, ſom hemma trampas under fötterna. Wårt egit Lands Natural-Hiſtoria kan ſåledes icke utan kånbar ſkada umbäras. Den har väl af vår ſtore Linné blifvit anſenligen utredd, bitrådd af Lärjungar nåſtan från alla Landſkaper; men mycket år och blifver lämnadt til efterkommanderne, at vetgirige Män aldrig må ſakna hvarken arbete eller nöje under betraktandet af naturens outtömliga rikedomar. Knapt uptäcker den båſte Botanicus alla de Örter ſom finnas uti et Län, under hela ſin lifstid, än mindre alla andra naturalier. De minſta Örter utgöra en anſenlig mängd, ſådane ſom med blotta ögon ſvårligen kunna urſkiljas, faſtän den minſta kan vara åfven ſå oumbärlig ſom den ſtörſta. Wårt lilla Svenſka Lin, Linum catharticum, med flere ſmå örter åro kände i Medicinen, och våra måſſar i Hushållningen. Wåſtgötharne hafva länge ſållt ſin Böttelet, och 1788 blef mig berättadt på Tjörn, at deſſe våre idoge Landsmän åfven kommo dit och ſkrapade måſſan af Bergen. Men hvem ſkulle

trodt, at denna måſſa kunde blifva en Handelsvara, at utſkeppas til främmande orter? likväl har en lyſter Göthéborgs Handlande viſat oſs möjeligheten. För några år ſedan blef man varſe, under reſan från Backa til Warberg, tvänne qvinfolk up i bergen, ſom, efter ſkjutskarlens berättelſe, voro komne från Göthéborgs tracten at ſkrapa måſſar af ſtenar; at ſälja til Göthéborg. Men då vi gingo af vagnen, i tanka at få veta hvad måſſe det var, ſprungo de undan oſs ſom vildjur. Med tiden torde Lichen prunaſtri och furfuraceus, 2:ne ſlags måſſar, ſom föras i hela Skepslaſter til Alexandria, för at i Ægypten brukas vid Brödbakning *), åfven föras ifrån Sverige. På 40 års tid har Örtkundſkapen blifvit anſenligen förökt. Wid min hemkomſt från Oſtindien, hade Arch. Linné aldrig ſedt någon måſſa från Indien, och förundrade ſig öfver mina Samlingar; men om han nu ſkulle ſe Prof. och Ridd. Thunbergs Flora Japonica och Capenſis, hvad för underverk? Än Doctor Svarts rara Samlingar, gjorde på Jamaica? Den ſnabbe Kyrkoherden Barkenbom hade med ſig för några år ſedan några hundrade Örter från China, Cap och Java; hvarmed han ädelmodigt ökte mina Samlingar, och ſom der voro flere af et ſlag, afgingo en del til Tyſkland och Dannemark.

När nu de Utländſke rariteterne ſnart äro beſkrifne; ſom väl är nödvändigt, at undvika Opera poſthuma: ſå vänte vi antingen, at Herr Profeſſor Retzius utgifver å nyo ſin Flora Scandina-

*) Forſkåls Deſcript. plant. Aeg. & Arab. p. 193. obſ.

dinaviæ eller någon annan en tillökt Flora Svecica, ſedan den ſidſt utgifna icke mer fås för penningar, och ſedermera åtſkillige blifvit upptäckte, hvaraf en del finnas upteknade vid ſluted af Fauna Svec. Utom hvad jag funnit i Halland, har jag upſökt i Skåne Cineraria alpina, Thalictrum anguſtifolium och 2:ne Gerania, ſom förut varit anſedde ſom Utländſka. I gamla Sverige har man råkat Polygala Amara m. m.

Om någon i hvarje Lån författar en Florula, blifver det en nödvändig hjelp för den ſom en gång lämnar oſs en Flora öfver hela Riket. Här är då til en början et utkaſt til Flora Hallandica, faſt minſta delen i Halland blifvit granſkad. De intil Småland gränſande Paſtorater hyſa förmodeligen åtſkilligt, ſom ſaknas i Strand-Socknarne. Uti 30 års tid har jag ſamlat Örter uti Södra Halland, och i några år omkring Örmanås i Norra Halland. Ibland de vilde har jag räknat dem ſom utan ſkötſel fortplanta ſig i Trägårdarne. Wil någon uteſluta dem, ſtånde honom fritt. Ortens egne namn äro tilſatte, ſå många ſom jag öfverkommit. De allmänna växternas närmaſte hemviſt har jag uteſlutit; men tvärtom anfört merendels deras, ſom äro ſällſynte på andra orter; i ſynnerhet dem, ſom afledne Aſſeſſor Montin år 1766 låtit införa uti Wetenſkaps Academiens Handlingar. Jag har utmärkt dem med aſteriſc. och Aſſeſſorns namn med bokſtafven M.

Flere växter har jag funnit, ſom ej med ſäkerhet kunnat införas, innan de undergått närmare granſkning, hvaribland en ſom liknar Rott-

bóllia incurvata, tagen vid Råglunds ſtrand i N. H. och deſsutan några gräs och måſſar, hvartil behöfvas yngre ögon eller bättre microſcop, innan viſsheten årnås.

CLASS. 1.

1 SALICORNIA *herbacea.*
a) Caule erecto, finnes i myckenhet vid Klåmman och annorſtädes vid Stränderna i Norra Halland.
b) Caule procumbente. Denna år mera klen ån den förra, ligger ned til jorden, och har grenar allenaſt på 2 ſidor mitt emot hvarandra. Funnen vid Örmanås i Örmevalla Sockn för 40 år ſedan.

2 HIPPURIS *vulgaris.*
På ſumpiga ſtållen vid vågen imellan Falkenberg och Morup, ſamt annorſtädes.

3 CALLITRICHE *verna.*

4 - - *autumnalis.*

CLASS. 2.

5 CIRCÆA *lutetiana.*

6 - - *alpina.* *
Bägge växa i Bokſkogen vid Hallands Ås. Den förra år ſällſynt; men den ſenare allmån. Den förra har långre och ågglikare blad; men den ſenare hjertlike och långre bladſkaft i anſeende til bladens längd.

7 VERONICA *ſpuria.*

8 VERONICA *maritima.*

9 - - *hybrida.*
Deſſe åro förmodeligen blott varieteter, olike på olika ſtållen. Spuria har jag flyttat in i Haſslöfs Trägård från Tjårby. Hon har både folia oppoſita och terna, efter åldren.

10 - - *ſpicata.* *
Uti Vindrarps Åkergårde i Växtorps Sockn. På en Kulle et ſtycke från Stjernarps Såtesgård. *M.*

11 - - *officinalis.*

12 - - *ſerpylliſolia.*

13 - - *beccabunga.*

14 - - *anagallis.*

15 - - *ſcutellata.*

16 - - *chamædrys.*

17 - - *agreſtis.*

18 - - *arvenſis.*

19 - - *hederæfolia* *
Uti Halmſtads Norre gårde. *M.*

20 - - *peregrina.* *
På en Å er vid Söndrums Präſtegård. Doct. Montin.

21 PINGVICULA *vulgaris.*

22 UTRICULARIA - -

23 LYCOPUS *europæus.*

24 ANTHOXANTHUM *odoratum.*

CLASS. 3.

25 VALERIANA *dioica.* *
Allmån i ſumpiga Angar i Haſslöf.

26 - - *officinalis.*
Sällſynt, vid bäckar.

27 SCHOENUS *compreſſus.*
Har jag funnit hår för flera år ſedan, men ſaknas nu.

28 - - *fuſcus.*
Vid Vråkår, en gård i Växtorps Soken, och i Hishults Soken, på ſura ſtållen.

29 SCIRPUS *paluſtris.*

30 - - *cæſpitoſus.*

31 - - *acicularis.*

32 - - *lacuſtris.*

33 - - *ſetaceus.* *

34 - - *maritimus.* *

35 - - *ſylvaticus.*

36 ERIOPHORUM *vaginatum.* *

37 - - *polyſtachion.*
Bägge i torfgrafvar, uti Haſslöfs Paſtorat. Den förra uti en Kårraktig Ång vid Stjernarp. *M.* Bägge åro Fårens begårliga föda om våren.

38 NARDUS *ſtricta.* *
Allmån i Haſslöf.

39 PHALARIS *phlaeoides.*
Sällſynt.

40 - - *arundinacea.*
Gör nytta vid bäckar, at vatnet ej utſkår Ången.

41 PANICUM *crus Galli.* *

42 - - *Sangvinale.* *
Uti Haſslöfs Paſtorats Vinterrågs Åkrar. - I Söndrums Präſtegårds Trågård. *M.*

43 PHLEUM *pratenſe.*

44 - - *nodoſum.*
Allmån på Åkerrenar, både med blå och hvita antheræ.

45 ALOPECURUS *pratenſis.*
Frön, komne från Kongsſtallet i Stockholm, ſåddes i Haſslöf för 20 år ſedan. Har altſedan utſpridt ſig uti inhågnad gråsmark. Fins ock vid Fladige by uti Eldsbergs Sockn.

46 - - *geniculatus.*

47 - - *paniceus.* *
Ibland Trågårds-växter tillika med Panicum crus Galli i Haſslöf årligen.

48 MILIUM *effuſum.*
I Bokſkogen vid Hallands Å.

49 AGROSTIS *ſpica venti.*
Hvajn.

50 - - *arundinacea.*

51 - - *rubra.*

52 - - *canina.*

53 - - *ſtolonifera.* *
I ſynnerhet vid Strandkanten i ſanden.

54 - - *pumila.*

55 - - *alba.*
Vid Hallands Å.

56 AIRA *aquatica.*
Allmån i et kårr vid Haſslöf, och i Landsvågsgropar på några ſtållen.

57 AIRA *caeſpitoſa.*
58 - *flexuoſa.*
59 - *Montana.*
60 - *caneſcens.* *
I flygſanden.
61 - *praecox.*
Sällſynt, växte för några år ſedan utmed gropar af Präſtevägen vid Haſslöf.
62 MELICA *nutans.*
63 - - *caerulea.*
64 POA *aquatica.* *
Vid Örmanås och på andra ſtällen i Norra Halland. *M.*
I Haſslöf uti en dam, planterad för 30 år ſedan.
65 - *trivialis.*
66 - *anguſtifolia.*
67 - *pratenſis.*
68 - *annua.*
69 - *paluſtris.*
Uti Veinge Åkergärde.
70 - *compreſſa.*
71 BRIZA *media.*
72 DACTYLIS *glomerata.*
73 CYNOSURUS *criſtatus.* *
74 FESTUCA *ovina.*
75 - - *rubra.*
76 - - *decumbens.* *
På mager ång.
77 - - *fluitans.*
78 - - *arenaria*, culmo infracto, foliis canaliculatis, ſpicis villoſis. cfr. dumetorum.
Uti flygſanden.
79 BROMUS *ſecalinus.* Gaſſe.
80 - - *arvenſis.*
81 - - *mollis.*
Vid Åkrar.
82 - - *tectorum.*
83 - - *giganteus.* *
Rar, vid Hallands Ås.
84 AVENA *elatior.*
Har funnits på Haſslöfs Kyrkogård.
85 - - *fatua.*
Ibland ſåden, i ſynnerhet i i Knåreds Soken.
86 - - *pratenſis.*
87 ARUNDO *phragmitis.*
88 - - *calamogroſtis.*
Vid Haſslöfs Bäck.
89 - - *arenaria*
Uti Åkergården vid Laholm, Tjärby och annorſtädes der ſtygſand är grunden.
90 LOLIUM *perenne.*
91 - - *temulentum.*
För några år ſedan ſjuknade et helt hushåll i Haſslöfs Soken af detta gråsfrö och lågo af hufvudverk i flera veckor.
92 ELYMUS *arenarius.*
Växer i flygſanden, vid Strandgårdar i Skummeslöfs Soken och på dylika andra ſtällen, der han i gammal tid blifvit planterad.
93 TRITICUM *repens.*
94 MONTIA *fontana.*

CLASS.

CLASS. 4.

95 SCABIOSA *ſucciſa.*
96 - - *arvenſis.*
97 GALIUM *paluſtre.*
98 - - *ſaxatile.*
I ſenare åren funnen i Haſslöfs ingårdes ågor.
99 - - *boreale.*
100 - - *verum.*
101 - - *uliginoſum.*
102 - - *aparine.*
103 SCHERARDIA *arvenſis.* *
I Haſsl. Åkr. på Stjernarp. *M.*
104 ASPERULA *odorata.*
Möſſika. I Haſslöfs Bokſkog.
105 PLANTAGO *major.*
106 - - - *media.*
107 - - - *lanceolata.*
108 - - *maritima.* *
109 - - *coronopifolia.*
Med den förra, faſtän ſällſyntare.
110 CENTUNCULUS *minimus.* *
Vid Haſslöfs Å, i ſynnerhet ſynbar, der torf året förut blifvit ſkuren til tak.
111 CORNUS *ſuecica.*
I Skogar och Ångar, ej ſällſynt. Ännu har jag aldrig blifvit varſe bien ſöka des blommor, ſom likväl alleſtåds finnas, och icke en gång lämna Buxb. blommorna, utan faſt mer ſamla mycket deraf i Haſslöfs Trågård.
112 ISNARDA *paluſtris.*
Häraf har jag för några år ſedan tagit et och annat ſtånd uti Åen, vid Hemmeslöf i Karups Soken.
113 ALCHEMILLA *vulgaris.*
114 APHANES *arvenſis.* *
Uti Haſslöfs Åkrar och Trågård, men ſällſynt.
115 CUSCUTA *europæa.*
Ibland Linet.
116 POTAMOGETON *natans.*
117 - - *perfoliatum.*
118 - - *lucens.*
119 - - *criſpum.*
120 - - *compreſſum.*
121 - - *pectinatum.*
122 - - *gramineum.*
123 - - *marinum.*
124 - - *puſillum.*
125 RUPPIA *maritima.* *
På Hafsbottnen vid Råglund, Örmanås, Onſala och flereſtädes i Skårgården. *M.*
126 SAGINA *procumbens.*
127 TILLÆA *aquatica.* *
Vid Haſslöfs Å. I en torr bäck vid Hvalinge Präſteg. *M.*

CLASS. 5.

128 MYOSOTIS *ſcorpioides.*
Funnen vid Haſslöfs Kyrkogård någon gång.
129 LITHOSPERM. *officinale.*
På Haſslöfs Kyrkogård et och annat ſtånd, kommit från Trågården.

130 LITHOSPERMUM *arvense.* *
Rar i Haſslöfs Åkrar, icke ſynnerligen ſällſynt i Åkrarna *M.*

131 ANCHUSA *officinalis.* *
Vid Laholms Slotts-ruderа och ej närmare Haſslöf. Ganſka allmån. *M.*

132 CYNOGLOSSUM *officinale.*
Vid Såtesgården Dömestorp i Haſslöfs Soken

133 - - *apenninum.*
Sådd i Haſslöfs Trågård, ſtår och förröker ſig årligen.

134 PULMONARIA *officinalis.*
I Haſslöfs Bokſkog.

135 SYMPHYTUM *officinale.* *
I Haſslöfs Trågård. Til myckenhet utom Halmſtads Norra port, och på et och annat ſtälle vid gårdar *M*

136 ASPERUGO *procumbens.*
Våſter om Dömestorps ſtora Stenhus.

137 LYCOPSIS *arvenſis.*

138 ECHIUM *vulgare.* *
På Gråſtensmuren vid Dömestorps canal Uti en Åker vid ſtora Lynga. *M.*

139 PRIMULA *veris.*

140 - - *farinoſa.* *
I Hishults Soken vid Sjöbo Såteri, i en Ång vid Sjön. På en ſumpig Skogsång uppå Hallands Ås. *M.*

141 MENYANTHES *trifoliata.*

142 HOTTONIA *paluſtris.* *
I Haſslöfs fiſkedam och annorſtädes, bådemed hvit och blekröd blom. Ej rar i diken och ſmå Åar. *M.*

143 LYSIMACHIA *vulgaris.*

144 - - *thyrſiflora.*

145 ANAGALLS *arvenſis.*
Uti Åkrar och vid gårdesgårdar i Haſslöf.

146 CONVOLVULUS *arvenſis.*

147 - - - *ſepium.*
Sällſynt på Stengården.

148 CAMPANULA *rotundifolia.*

149 - - *perſicifolia.*

150 - - *latifolia.*

151 - - *trachelium.*

152 - - *cervicaria.* *
På en bergaktig ſkogsång vid Stiernarp, når in til vågen i myckenhet *M.*

153 - - *rapunculoides.* *
I Trågårdar vid Haſslöf, Vindrarp och Vallen, ſom ogräs. I en Kryddgård vid Getinge Präſtegård. *M*

154 LONICERA *periclymenum.* *
Virenbom. Uti ſkogar och buſkiga Ångar vid Hallands Ås. Allmån i bårgsklippor vid hafvet, åfven in i Landet. *M.*

155 VERBASCUM *thapſus.* a
- - *thapſoides.* b.
Växt här i Trågården en gång til 4 alnars högd.

156 VER-

156 VERBASCUM *nigrum.*

157 DATURA *ſtramonium.* *
I Haſslöfs Trägård, då och då, ſådt ſig ſjelf. Vid Falkenbergs norra port, och gårdesgårdarne ned emot Åen, til öfverflöd. *M.*

158 HYOSCYAMUS *niger.*
Växte här vid Kyrkogården i Haſslöf i många år; men nu allenaſt vid Dömest. Kyrkoh. Brunchmans doter i Haſslöf åt rötterna i ſtället för Palſternackor och dog deraf.

159 NICOTIANA *ruſtica.*
Sår ſig ſjelf i en Trägård vid Vindrarp, der hon, jämte annan Tobak tilförne blifvit planterad.

160 SOLANUM *dulcamara.*
Puka-ris.

161 - - *nigrum.*

162 RHAMNUS *catharticus*
Kråketorn.

163 - - *Frangula.*

164 EVONYMUS *europæus* *
Benved. I Haſslöfs och Dömestorps Åkergården. På Hallands Öſtra Ås et enda tämmeligen gammalt träd. *M.*

165 RIBES *rubrum.* Rib.

166 - - *alpinum.*
I Haſslöfs och Spottorps trägård, der den kallas Korinte-buſke.

167 RIBES *nigrum.*
Sol-bär. I Trägårdar.

168 - *uva criſpa.*
Stickelbär. Deſſe buſkar, ſå väl ſom R. rubrum finnas ibland träden, i och utom trägården, planterade af bär genom foglar.

169 HEDERA *helix.* *
Är flyttad ifrån Haſslöfs Åkergårde, der hon dels lagt ſig ut åt marken, dels klängt up före trän, för några och 20 år ſedan och kläder nu 2 väggar i Haſslöfs Präſtegård på norra ſidan. Blad tages häraf at lägga på bränſår.

170 GLAUX *maritima.*
Vid Hallåndſke ſtranderne nog allmän.

171 ASCLEPIAS *vincetoxicum.*
På Torreko ö eller Hallands Väderö.

172 HERNIARIA *glabra.*
vid Växtorp; annars ej allmän.

173 CHENOPODIUM *Bonus henricus.*

174 - - *urbicum.*

175 - - *murale.*

176 - - *rubrum.*

177 - - *album.*

178 - - *viride.*

179 - - *glaucum.*

180 - - *polyſpermum.*

181 - - *maritimum.* *
Vid Örmanäs och på flera ſtällen vid ſtranderna utan för

för Sårö Sätesgård på hafsſtranden. *M.*

182 SALSOLA *kali.* *
Vid ſtranden i Karups Soken och närgränſande Båſtad. På ſtranden vid Päarps By i Trönninge Soken, Onſala och Varberg. *M.*

183 ULMUS *campeſtris.*
Sällſynt. På Karups Kyrkegård Af frön härifrån hafva åtſkillige trän blifvit updragne i Hafslöf, ſom nu bära frukt, utom många mindre.

184 GENTIANA *pneumonanthe.*

185 - - *centaurium.*
Vid Norra Hallands ſtrand.

186 - - *amarella.* *
Allmän på ſumpiga ängar i Södra Halland. *M.*

187 - - *campeſtris.*

188 ERYNGIUM *maritimum.* *
Vid gropamöllan i Karups Soken ut emot ſtranden, i flygſanden. På Hafsſtranderne här och der i Södra Halland. *M.*

189 HYDROCOTYLE *vulgaris.*

190 SANICULA *europæa.*
I Hafslöfs Bokſkog på Hallands Ås.

191 TORDYLIUM *anthriſcus.*
Sår ſig i Hafslöfs trägård.

192 CONIUM *maculatum.*
Vid Laholm, der Slottet ſtått och på Hafslöfs Kyrkogård. Åfven tagen vid Tjårby Tingshus.

193 SELINUM *paluſtre.*

194 HERACLEUM *ſphondylium.*

195 - - *anguſtifolium.*

196 LIGUSTICUM *ſcoticum.*
Vid Norra Hall. ſtrander.

197 ANGELICA *archangelica.* *
Til myckenhet på öarna i Norra Halland, åfven på Tylen utom Halmſt. *M.*

198 - - *ſylveſtris.*

199 SIUM *latifolium.* ſälſ.

200 - *nodiflorum.* *
Uti en bäck vid Vindrarp, ſom åfven ſträcker ſig til en äng, hörande til Hafslöfs Präſtegård.

201 OENANTHE *fiſtuloſa.* *
Uti igenvuxna Dammar imellan Halmſtads Slott och ſtranden. *M.*

202 PHELLANDRIUM *aqvaticum.*

203 CICUTA *viroſa.* *
Vid Våxtorp. Vid en Å imellan Skottorp och Lah. Vid Halmſtad i Fiſkedamen. *M.*

204 ÆTHUSA *cynapium.*
Et ſkadel. ogräs i trägårdar.

205 SCANDIX *odorata.*
På gräsvall i Hafslöfs trä- och Kålgård, der han utvidgat

gat ſig i evärdeliga tider. Brukas årligen til Kål om våren.

206 SCANDIX *cereſolium.* *
Uti nåſtan alla Kryddgårdar allmän, och låter näpligen utrota ſig. *M.*

antriſcus.
Sår ſig i Haſslöfs Trågård

207 CHÆROPHYLLUM *ſylveſtre.*

208 - - *temulentum.*
Sår ſig i Haſslöfs Trågård.

209 IMPERATORIA *Oſtruthium.*
Sprider ſig i Haſsl. Trågård, och utrotar andra växter.

210 PASTINACA *ſativa.*
Sår ſig ſjelf i Trågård.

211 CARUM *carvi.*
Vid ſtora Landsvägen imellan Karup och Skottorp. På mager gråsm. i Haſslöfs trågård, annars ſällſynt.

212 PIMPINELLA *ſaxifraga. α β.*

213 APIUM *graveolens.* *
På en fet ång, tåt inv. Halmſtads Å, ſöd. om bron *M.*

214 ÆGOPODIUM *podagraria.*
Brukas här til grönkål, men är et ledſamt ogräs i trägårdar.

215 VIBURNUM *opulus.*
Ula-rönn. Ållnetråd.

216 SAMBUCUS *nigra.*
Hylle.

217 ALSINE *media.*
Våtarf.

218 PARNASSIA *paluſtris.*

219 STATICE *armeria.* *
I Såteriet Vallens Åkergärde. Allmän på Strandångar. *M.*

320 LINUM *uſitatiſſimum.* *
Några frodiga ſtånd på en liten Kulle, ej långt från Valda Kyrka. Frön lära kommit från Åkrarne, ſom dock voro långt aflägſna. *M.*

321 - - *catharticum.*

322 - - *radiola.*
Vid Landsvägs-gropar och annorſtädes i ſandjord på utmarker i ſynnerhet, der gråsval. är afſkuren.

323 DROSERA *rotundifolia.*

324 - - *longifolia.*

325 MYOSURUS *minimus.*

CLASS. 6.

326 GALANTHUS *nivalis.*
Snödroppar. Föröker ſig i trågården, i Haſslöf, utan at gräs utrotar lökarne. Likſå vid Getinge Klockaregård.

327 LEUCOJUM *vernum.*
Åfven i Haſslöfs Trågård, men föröker ſig mindre än den föregående. Har i mannaminne vuxit och förökt ſig ſjelf, utan all cultur i Trågården vid Fjårås Präſtegård; ſom Rectorn i Götheb. Herr Mag. Jörlin ſkrifver.

228 ALLIUM *scorodoprasum.*
I Hafsl kallad Hvitlök, men den råtta Hvitlöken cultiveras, då denna år aldeles icke i Hafslöfs Trågård. Häraf tages en mängd til Kål om våren.

229 - - *oleraceum.*
Ibland trån i Åkergårde.

230 - - *ursinum* *
På Öarna i Norra Hall. *M.*

231 LILIUM *bulbiferum.*
Planterar sig sjelf vid Buxboms häckarna uti Hafslöfs Trågård. Fins och i Kåltåppor hos Allmogen.

232 FRITILLARIA *meleagris.*
Denna förde jag med mig 1758 från Södermanland, och har altsedan conserverat och förökat sig.

233 TULIPA *sylvestris.*
Har stått i många år i Hafslöfs Träg. och utvidgat sig. Blom. på öpet fält men ej under trån. I en Trågård utom Halmstad år denna tagen. Uti en Kryddg. i Halmst. *M.*

234 ORNITHOGALUM *luteum.* *
I Kålhagar och i Dömestorps Åkergårde vid vägen. På en skogväxen våt ängvid Winbergs Prästeg. *M.*

235 - - *minimum.* *
Sällsyntare omkring Hafslöf. Uti åtskillige Kryddgård. bland gräset. *M.*

236 ANTHERICUM *ossifragum.*
På sura Ångar i Växt. Soken. Obehagelig växt, i rått många sumpiga betesshagar och Ångar. *M.*

237 - - *umbellatum.*
Har stått i Hafslöfs Prästeg. nåstan i 30 år, utan skötsel och förökt sig.

238 CONVALLARIA *majalis.*

239 - - *vertissilata.* *

240 - - *polygonatum.*

241 - - *multiflora.*

242 - - *bifolia.*

243 HYACINTHUS *botryoides.*
Har åfven i många år växit i Hafslöfs Trågård och kringspridt sig.

244 ACORUS *calamus.*

245 JUNCUS *conglomeratus.*

246 - - *effusus.*

247 - - *filiformis.*

248 - - *squarrosus.*

249 - - *articulatus.*

250 - - *bulbosus.*

251 - - *bufonius.*

252 - - *pilosus*

253 - - *campestris.*

254 PEPLIS *Portula.*

255 RUMEX *crispus.*

256 - - *maritimus.*

257 - - *acutus.*

258 - - *aquaticus.*

259 - - *Acetosa.*

260 RUMEX *Acetoſella.*

261 SCHEUCHZERIA *paluſtris.*
I Växtorps Soken vid Vråkår, nåra Sjöalts-Sjö, och på Hallands Ås.

262 TRIGLOCHIN *paluſtre.*

263 - - *maritimum.*

264 ALISMA *plantaginoides.*

265 - *ranunculoides.* *
I Skummeslöfs Sock. åt Hafssidan i vatuhålor, Uti en båck vid Knåfvelstorp, ej långt från Halmſt. *M.*

CLASS. 7.

266 TRIENTALIS *europæa.*

CLASS. 8.

267 OENOTHERA *biennis.*
Har öfver 20 år planterat ſig här och der i Haſsl. Trågård. Är och funnen vid Halmſt. Slott.

268 EPILOBIUM *anguſtifolium.*

269 - - *montanum.*

270 - - *paluſtre.*

271 VACCINIUM *myrtillus.*
Slundron eller de råtta Blåbåren.

272 - *uliginoſum.*
Blåbår, ſom annars kallas Odon.

273 - - *vitis idea.*
Kröſer eller Lingon.

274 - - *oxycoccos.*
Tranbår.

275 ERICA *vulgaris.* Lyng.

276 - *tetralix.* *

277 DAPHNE *mezereum.*
Håraf år en häck i Haſslöfs Trågård. Igenom bår, ſom falla derifrån upväxa årligen nya plantor

278 POLYGONUM *biſtorta.*
Utvidgar ſig mer i Haſslöfs Träg. än man åſtundar.

279 - - *amphibium.*

280 - - *perſicaria.*
Höllbajna. Deſſe 2 åro ibland de värſta ogräſen uti Åkrar.

281 - - *hydropiper.*

282 - - *convolvulus.*

283 - - *aviculare.*

284 - - *dumetorum.*
Klånger ſig upför bönſtånger i Trågården.

285 - - *Fagopyrum.*
Upkommer om våren, der Bohvete-kårfvar ſtått.

286 PARIS *qvadrifolia.*

287 ADOXA *moſchatelina.* *

288 ELATINE *hydropiper.*
Vid Haſsl. Å och annorſt.

CLASS. 9.

289 BUTOMUS *umbellatus.*
Sällſynt i Båckar.

CLASS. 10.

290 MONOTROPA *hypopithys.*
En rar växt, funnen för nå-

gra

gra år ſed, under et Bok-träd, vid Haſslöfs qvarn-bäck, på Hallands Ås.

291 LEDUM *paluſtre.*
I Hishults Paſtorat, der han kallas Kågra-Buſke, är måſt utrotad, ſedan Bönderna häraf tagit medel mot kikhoſtan Men torde väl finnas på andra ſtällen i Hall. vid Småländſke gränſen.

292 ANDROMEDA *polifolia.*

293 ARBUTUS *uva urſi.*

294 PYROLA *rotundifolia.*

295 - - *minor.*

296 - - *ſecunda.*

297 - - *uniflora.*
Vid Småländſka gränſen, i Furu-ſkogar.

298 CHRYSOSPLENIUM *alternifolium.*
Almån omkring Haſslöf vid källor och andra våta ſtällen. Uti ſump, ſkogsvuxna Ångar vid Hjuberga och Otterſjö Sätesgårdar. *M.*

299 SAXIFRAGA *granulata.*

300 - - *tridactylites.*

301 SCLERANTHUS *annuus.*

302 - - - *perennis.*
I Sandbackar.

303 GYPSOPHILA *muralis.* *
I Haſsl. och Våxtorps Åkr.

304 SAPONARIA *officinalis.*
Kryper i Haſsl. Träg. och förröker ſig mångfaldigt.

305 DIANTHUS *deltoides.*

306 - - *ſuperbus.* *
Vid Landsväg. imellan Fladige By och Trönninge. Til öfverfl. vid Halmſt. Stjernarp och flereſtädes.

307 - - *arenarius.*
Planterad i Haſsl. i flygſand har ſtått några år.

308 CUCUBALUS *Behen.*
På Våxtorps Kyrkogård. På Hallands Ås ſällſynt.

309 SILENE *nutans.*

310 - - *noctiflora.*
Ogräs i Trägård.

311 - - *rupeſtris.* *
Tämeligen Allm. *M.*

312 STELLARIA *nemorum.* *
Sällſ. i Bok-ſkog. vid Haſsl. Vid Öfverås Gård i Aſkums Soken på en med buſkar tät bevuxen Äng.

313 - - *holoſtea.* *
Mindre ſällſynt uti goda Ångar imellan buſkar och gårdesgårdar. *M.*

314 - - *graminea.*

315 ARENARIA *peploides.*
Vid Norra Hallands ſtrander. På ſtrand. vid Påarp och ej långt från Warb. *M.*

316 - - *ſerpyllifolia.*

317 - - *rubra.*

318 - - *trinervia.*

319 SEDUM *telephium.*

320 - - *rupeſtre.*
På bergen i Norra Halland.

321 SEDUM *acre.*
Mindre allmån.
322 OXALIS *Acetoſella.*
323 AGROSTEMA *Githago.*
324 LYCHNIS *Flos cuculi.*
325 - - *viſcaria.*
326 - - *dioica.*
327 CERASTIUM *aquaticum.*
Vid Hallands Ås utmed en liten Bäck, ſällſynt.
328 - - - *viſcoſum.*
329 - - - *vulgatum.*
330 - - - *ſemidecandrum.*
331 SPERGULA *arvenſis.*
Pjyska.
332 - - *Saginoides.*
Denna lilla Ört växer vid vägen imellan Haſslöf och Växtorp, utom på andra ſtållen. På Halmſtads backe vid vägen. Bladens ciliæ falla bort når hon torkas. Spergula laricina och Saginoides lårer vara et och ſamma Species.

CLASS. 11.

333 ASARUM *europæum.*
Är planterad i Haſslöfs Trägård för många år, ſtår under buſkar och föröker ſig.
334 LYTHRUM *Salicaria.*
335 AGRIMONIA *Eupatoria.*
Vid Vindrarp i Växtorps Sokn och Karups Kyrkogård ſamt på Haſslöfs Kyrkogård, utom andra ſtållen.
336 EUPHORBIA *Peplus.*
337 - - *Helioſcopia.*
338 SEMPERVIVUM *tectorum.* *
Hår och der på Halm- och Torf-tak.

CLASS. 12.

339 PRUNUS *Padus.*
340 - - *avium.* *
Kårſſebårs Träd.
De bäſta Fogel-Kårsbår hår i Orten växa uti Vindrarps Trägårdar. Jag var i några år ägare af en Skattegård i denna by; då var der både ſvarta och röda Kårsbår af detta ſlaget i ymnoghet. Men en gammal Länsman, ſom ſedan blef ägare af Trägården, lät hugga bort både deſſa och andra frukt-trän, och ſådde Säd i ſtållet Växer annars til ſtörſta myckenhet i ſkogen vid Öſterö Sätesgård. *M.*
341 - - *ſpinoſa*
342 CRATÆGUS a) *Oxycantha.* Haventorn.
b) *Aria.*
Planterad i Haſslöf.
343 SORBUS *Aucuparia.*
Rönne.
344 PYRUS *communis.* *

Vid Landsvägen imellan Katup och Laholm, på ett och annat ſtälle.

345 PYRUS *Malus.* Abul
I Haſslöfs Bokſkog och Ängar.

346 SPIRÆA *ſalicifolia.*
Planterad i Haſslöfs Trägård, kryper mycket, men gifver goda pipſkaft.

347 - - *Filipendula.*
Sällſynt.

348 - - *Ulmaria.*

349 ROSA *rubiginoſa.* *
Växer omkring Haſslöf och Dömestorp. Är Roſa Eglanteria (Vet. Acad. Handl. 1766 p. 239.) ſom växer på utmarker vid en gårdesgård, når intil Söndrums Präſtegård. *M.* Har röda blommor och välluktande blad, ſom ſmaka af Citron, når de brukas til Thée.

350 - - *ſpinoſiſſima.*
Tjörne.

351 - - *villoſa.*
Vid Åkerrenar i Haſslöf.

352 - - *canina.*

353 - - *majalis.* Flore pleno rubro minore, cfr. Ruppii Flor. Jen. p. 111.
Fins i Trägårdar och Kåltäppor kryper mångfaldigt. Blir dock ej förſtörd, emedan hon blommar förr än de andre Roſæ, och har ſmå täcka blommor.

Flere ſlags Roſæ finnas här olika til utſeendet: men ſvåra at åtſkilja igenom beſkrifningar. Botanici veta hvad v. Royen ſkrifver i ſin Flora Leidenſ. p. 273.

354 RUBUS *idæus.*

355 - - *cæſius.*

356 - - *fruticoſus.*

357 - - *ſaxatilis.*

358 - - *Chamæmorus.*

359 - - *Arcticus.*
Blef här planterad för många år ſedan, blommade i flera år och bar någon frukt. På Hallands Ås, der ſnöen ligger längre, tänker jag den ſkulle trifvas båttre.

360 FRAGARIA *veſca.*
Jordbär.

361 POTENTILLA *fruticoſa.*
Här planterad, trifves väl.

362 - - *anſerina.*

363 - - *argentea.*

364 - - *verna.*

365 - - *reptans.*

366 - - *norvegica.*
Sår ſig årligen här och der i Haſslöfs Trägård.

367 TORMENTILLA *erecta.*

368 GEUM *urbanum.*

369 - *rivale.*

370 COMARUM *paluſtre.*

CLASS. 13.

371 ACTÆA *ſpicata.*

372

372 CHELIDONIUM *majus.*
Allmån.
373 PAPAVER *dubium.*
Up i Åkrar.
374 NYMPHÆA *lutea.*
375 - - *alba.*
376 TILIA *europæa.*
377 CISTUS *Helianthemum.*
Sällſynt.
378 DELPHINIUM *Conſolida.*
Likaſå.
379 ACONITUM *Napellus.*
I Trågårdarna, år från år. Detta år den andra, ſom Bien gå förbi; men Humlor krypa in i blomſtren.
380 AQVILEGIA *vulgaris.* *
Sår ſig ſjelf på många ſtållen i Haſslöfs Trågård och på Kyrkogårds muren. Jag har ock funnit den uti et Åkergårde i Veſſige Paſtorat och i Vindrarps Kohage.
381 STRATIOTES *Aloides.*
Sällſynt.
382 ANEMONE *Hepatica.*
383 - - *Pulſatilla.*
Usnör.
384 - - *nemoroſa.*
Videve.
385 - *ranunculoides.* *
386 THALICTRUM a) *flavum.*
b) *minus.* *
387 RANUNCULUS *Flammula.*
388 RANUNCULUS *reptans.*
389 - - *Ficaria.*
390 - - *auricomus.*
391 - - *ſceleratus.*
392 - - *bulboſus.*
393 - - *repens.* Mårke.
Det vårſta ogräs i Trågårdar, åtes af håſtar, men ej af kor.
394 - - *polyanthenſos.* *
395 - - *acris.*
396 - - *arvenſis.* *
På Landsvågsdiket imellan Trönnige och Fladige byar. *M.*
397 - - *hederaceus.*
I Källſåg vid Veinge och Snöſtorp. I Landsvågsgropar vid Kiſtinge By i ſiſtnämda Sokn och vid Stjernarps vågen.
398 TROLLIUS *europæus.*
Ångknappar.
399 CALTHA *paluſtris.*
Kabbalök.

CLASS. 14.

400 AJUGA *pyramidalis.*
På Hallands Ås. Rar.
401 NEPETHA *cataria.* *
Planterad i Trågården växer nu vild. På Stjernarps och Sannarps Sätesgårdar vid huſen. *M.* Vild i Haſslöfs Trågård.
402 MENTHA *hirſuta.*
Vid vågen imellan Haſslöf

och Karup, i Landsvägsdiket.

403 MENTHA *aqvatica.*
På Hallands Ås i Bäckar.

404 - - *ſativa.*
På flera ſtällen i Hafslöfs Trägård.

405 - - *gentilis.* *
Växte fordom vid Vindraröps fiskedammar, förmodeligen planterad der i trägården: men ſedan trägården är ruinerad, fins ej mera.

406 - - *arvenſis.*
Ogräs i Åkrar och Trägårdar.

407 GLECOMA *hederacea.*

408 LAMIUM *album.*

409 - - *purpureum.*

410 - - *amplexicaule.*

411 STACHYS *ſylvatica.*

412 - - *paluſtris.*

413 - - *arvenſis.*
I Åkrar och Trägårdar i S.H. På et ſtengärde vid Dömestorps ſkog växer ock en annan Stachys, ſom tycks vara hybrida af Sylvatica och Paluſtris.

414 BALLOTA *nigra.*
Vid Skånſka gränſen nära Båſtad.

415 MARRUBIUM *vulgare.*
Likaſå.

416 LEONURUS *Cardiaca.*

417 CLINOPODIUM *vulgare.*

418 ORIGANUM *vulgare.* *
I Hafslöfs Trägård. På Hallands Våderö, ibland ſtenar vid ſtranden, allmän.

419 THYMUS *ſerpyllum.*

420 SCUTELLARIA *galericulata.*
haſtifolia *
Uti en Äng vid Niſſa Å, ej långt från Sperlingsholms Surbrun, och et ſtycke från Hishults gård. *M.*

421 PRUNELLA *vulgaris.*

422 RHINANTHUS *criſta galli*
Den ſom växer i Åkrar kallas här Skälla.

423 EUPHRASIA *officinalis.*

424 - - *odontites.* *
I Åkrar, och annorſtädes vid gårdar.

425 MELAMPYRUM *criſtatum.*
I Dömestorps Ängar.

426 - - *arvenſe.*
Någon gång funnen i Åkrar; men ſällſynt.

427 - - *nemorolum.*
Vid ſtora Landsvägen i Karups Åkergärde nära utmarken på Hallands Ås.

428 - - *pratenſe.*

429 - - *ſylvaticum.*

430 LATHRÆA *ſqvamaria.*
En gång funnen på Hallands Ås.

431 PEDICULARIS *paluſtris.*

432 PEDICULARIS *ſylvatica.* Rätt ſå allmän, ſom den föregående i Haſslöfs Ångar. Vid Stjernarp och på flera ſtällen i S. H. *M.*

433 ANTIRRHINUM *linaria.*

434 DIGITALIS *purpurea.* Sår ſig ſjelf i Trågårdarne.

435 SCROPHULARIA *nodoſa.*

436 LINNÆA *borealis.* * På Hallands Ås. I ſkogen imellan Drängſereds och Slättåkra Kyrka. *M.*

437 LIMOSELLA *aqvatica.*

CLASS. 15.

438 MYAGRUM *ſativum.* Dôre.

439 - - *paniculatum.*

440 SUBULARIA *aqvatica.*

441 DRABA *verna.*

442 LEPIDIUM *ruderale.*

443 - - *petræum.* Bägge vid Haſsſtranderne.

444 THLASPI *arvenſe.* Burſa Paſtoris.

445 COCHLEARIA *officinalis.* * Vid Eldsbergs Strand. Allmån på Öar och Holmar i Skårgården. *M.*

446 - - *Coronopus.* Vid landsvågen ½ mil norr om Slöinge Gåſtg. G. och på Halmſtads gator. *M.*

447 IBERIS *nudicaulis.* På en Åttehög vid Haſslöf och uti en hage vid Köflinge By imellan Karup och Laholm.

448 CARDAMINE *pratenſis.* I Ångar öfver alt, åfven med dubbla blommor, faſtän ſällſynt, och en gång i Dômestorps Åkergårde utan ſtjelk.

449 - - *amara.* * Vid Haſslöf. Vid Knåfvelstorps båck. *M.*

450 - - *impatiens.* Vid Haſslöf.

451 SISYMBRIUM *Naſturtium.* aqv. * På Haſslöfs Ås vid Ekered. I Halmſtads Norra gårde vid Baggekållan och i en båck vid Stjernarp. *M.*

452 - - *amphibium.* Sällſynt.

453 - - *Sophia.* Vild i Haſslöfs Trågård.

454 ERYSIMUM *officinale.*

455 - - *Barbaræa.* * Vild i Haſslöfs Trågård och annorſtädes, utom Halmſtads våſtra port. Växer annars ſom ogräs i alla Kryddgårdar. *M.*

456 - - *cheirantoides.* Rar i Åkrar.

457 ARABIS *thaliana.*

458 TURRITIS *glabra.* *hirſuta.*

459 BRASSICA *campeſtris.*

460 SINAPIS *arvenſis.* Åger-Kål. Ogräs i Åkrarna.

461 SINAPIS *nigra.** Vid Halmſtad på Vallar och diken. *M.*

462 RAPHANUS *Raphaniſtrum.** Vid Stjernarp och på flera ſtållen i Åkrarna.

463 BUNIAS *Cakile.** På ſtranden utanför Onſala. *M* Jag kar funnit den vid Örmanås ſtrand.

464 CRAMBE *maritima.** På Holmar vid Hallands Våderö. På ytterſta öarne i N. H. ſkårgård. *M.*

CLASS. 16.

465 GERANIUM *cicutarium.*

466 - - *Phocum.* Inflyttad från Skåne, i Haſslöfs Trågård, ſtår nu i gråsmarken.

467 - - *pratenſe.* I Vindrarps Åkergårde; annars rar här i orten.

468 - - *paluſtre.* Tagen vid Kropp i Skåne och planterad i Haſslöfs Trågård, der han ſtått och förökt ſig i många år

469 - - *robertianum.*

470 - - *molle.* Ogräs i H. Trågård.

471 - - *diſſectum.** Likaſå. Uti et Plantage vid Halmſtad *M.*

472 - - *rotundifolium.*

473 MALVA *rotundifolia.* Vid Dömestorp.

474 MALVA *ſylveſtris.* Tagen i Skåne och planterad i Haſslöfs Trågård, der han årligen utſprider ſig, och förtjenar rum uti en Trågård.

475 - - *moſchata.** Utanför Stjernarps gård. *M.*

CLASS. 17.

476 FUMARIA *bulboſa.* Vild i Haſslöfs Trågård, men ſparſamt.

477 - - *officinalis.*

478 POLYGALA *vulgaris.*

479 SPARTIUM *ſcoparium.** I Haſslöfs Trågård planterad. Växer vild uti Norra Skårgården på några få ſtållen. *M.*

480 GENISTA *piloſa.** Koſmör. Almån ibland ljung.

481 - - *tinctoria.** På Halmſtads våſtra gårde, vid Hylte-hög och Råſhög. *M.*

482 - - *anglica.* I Växtorps Åkergårde.

483 - - *germanica.* Imellan Halmſtad och Enslöf. *M.*

481 ONONIS *ſpinoſa.* På åtſkilliga ſtållen vid landsvågen imellan Karup och Halmſtad.

485 ANTHYLLIS *vulneraria.*

486 PISUM *arvenſe.* Ibland Såden.

487 PISUM *maritimum.* *
Vid Varbergs Slott. På de ytterſta Holmarne i N. H. Skårgård. *M.*
488 OROBUS *vernus.*
489 - - *tuberoſus.*
490 - - *niger.*
491 LATHYRUS *pratenſis.*
492 - - *latifolius.*
I Dömestorps Åkergårde, vid vågen imell. Karup och Haſsl., på et enda ſtälle.
493 - - *paluſtris.* *
Icke ſårdeles allmån. *M.*
494 VICIA *dumetorum.* *
Ibland Slån- och Törnebuſkar på Halmſtads gårds uti Ångarne ſöder om Vearps Gåſtgifvaregård, och flereſtädes, men rar. *M.*
495 - - *ſepium.*
496 - - *caſſubica.*
Imellan Halmſtad och Enslöf. *M.* I Haſslöfs Sokn vid Asmaen, på en backe.
497 - - *ſativa.*
498 - - *lathyroides.*
I Åkrar omkring Haſslöf. I Ångmark mindre.
499 - - *cracca.*
500 ERVUM *tetraſpermum.*
hirſutum.
501 ASTRAGALUS *glyciphyllus.* *
Uti en ſkogvuxen Ång vid Sårö Sätesgård i N. H. *M.*
502 TRIFOLIUM *repens.*
503 TRIFOLIUM *pratenſe.*
504 - - *alpeſtre.*
Vid Åkerrenar i Haſslöfs Åkergårde, vid Laholms Kyrkogård.
505 - - *montanum.*
506 - - *arvenſe.*
507 - - *agrarium.*
508 - - *procumbens.*
509 - - *filiforme.*
510 LOTUS *corniculata.*
511 MEDICAGO *falcata.* *
På Laholms Kyrkogård.

CLASS. 18.

512 HYPERICUM *quadrangulare.*
513 - - *perforatum.*

CLASS. 19.

514 TRAGOPOGON *pratenſe.*
Sällfynt.
515 SCORZONERA *humilis.* *
Allmån.
516 SONCHUS *arvenſis.*
517 - - *oleraceus.*
518 PRENANTHES *muralis.*
I Haſslöfs Bokſkog.
519 LEONTODON *taraxacum.*
520 - - *biſpidum.*
521 - - *autumnale.*
522 HIERACIUM *Piloſella.*
523 - - *Auricula.*
524 - - *murorum.*

525 HIERACIUM *paludoſum.*
526 - - *umbellatum.*
527 CREPIS *tectorum.*
528 - - *biennis.*
Uti en Ång på Norra gårdet vid Halmſtad. *M.*
529 HYOSERIS *minima.*
Allmän i Haſslöfs Åkrar.
530 HYPOCHÆRIS *maculata.*
531 - - *glabra.*
I Haſslöfs Åkrar.
532 - - *radicata.* *
Vid Hallands Ås. Allmän i Haſslöfs Trägård på gråsmark.
533 LAPSANA *communis.*
534 ARCTIUM *Lappa.*
535 SERRATULA *tinctoria.* *
Til ſtor myckenhet i Hallands ſkogvuxna ängar. *M.* I Menlöfa Åkergärde i Våxtorps Sokn, och ej mer omkring Haſslöf.
536 - - *arvenſis.*
537 CARDUUS *lanceolatus.*
538 - - *criſpus.*
539 - - *paluſtris*
540 - - *heterophyllus.* *
Vid Otterſjö, Vapnö och Stjernarp. *M.*
541 - - *acaulis.*
På et och annat ſtälle, ſom vid Stjernarp. *M.* Vid vågen imellan Haſslöfs bro och Skottorp, på lerbacke.
542 CNICUS *oleraceus.* *
Ej rar.
543 CARLINA *vulgaris.*
544 BIDENS *tripartita.*
545 - - *cernua.*
546 EUPATORIUM *cannabinum.*
I Haſslöfs Åkergärde och för öfrigt fällſynt.
547 TANACETUM *vulgare.* *
Öfverflödigt på Åkerrenar och vid ſtora Landsvägen, i ſynnerhet i Norra Hall. *M.*
548 ARTEMISEA *campeſtris.*
549 - - *Abſinthium.*
550 - - *vulgaris.*
Buner. Ogräs i Åkrarna.
551 GNAPHALUIM *arenarium.* *
Några få ſtånd på flygſanden vid Hylte-hög, utom Halmſtad. *M.* På en backe vid Bondåkra i Haſslöfs Sokn, et och annat ſtånd.
552 - - *dioicum.*
553 - - *ſylvaticum.*
554 - - - *uliginoſum.*
555 ERIGERON *acre.*
556 TUSSILAGO *Farfara.*
Sällſynt.
Petaſites. *
På en brandt lerbacke vid Vinbergs Präſtegård. *M.* I Skottorps Trägård och flereſtäds til olägenhet, åfven i Haſslöfs.
557 SENECIO *vulgaris.*

558 CENECIO *viſcoſus.*
Vid Våxtorp.
559 - - *Jacobæa.* *
På Haſslöfs Kyrkogård.
560 - - *paludoſus.* *
Vid Halmſtad. *M.*
561 ASTER *Tripolium.*
Vid Norra Hallands ſtrander, til exempel vid klämman i Örmevalla Sokn.
562 SOLIDAGO *virgaurea.*
568 CINERARIA *paluſtris.* *
Vid Dömestorp och annorſtädes
564 INULA *Helenium.* *
Uti Söndrums Präſtegårds Kokage, och åfven annorſtädes, icke ſärdeles rar. *M* I en och annan Kåltåppa vid Haſslöf.
565 - - *Pulicaria.*
Vid Örnanäs.
566 - - *ſalicaria.*
Sällſynt.
567 ARNICA *montana.*
Midſommars Örter. Allmän.
568 BELLIS *perennis.*
Uti Trägårdar allmän. Växer annars vild med hvåta enkla blommor, i näſta Skånſka Sokn, vid Margaretetorps Gåſtgifvaregård på utmarker, der kreat. altid ſkona henne.
569 CHRYSANTHEMUM *Leucanthemum.*
570 - - *ſegetum.* *
Gula Årter. Denna år ſplendida i Söder-Hallands Åkrar; dock ej öfveralt.
571 CHRYSANTHEMUM *indorum.*
572 MATRICARIA *chamomilla.*
Söturt.
573 ANTHEMIS *arvenſis.*
574 - - *cotula.*
Bränvins-örter, lägges på Brän vin.
575 ACHILLEA *Millefolium.*
576 - - *Ptarmica* *
Uti landsvägsdiken och ſumpiga ängar allmän. *M.* likaſå vid Haſslöfs bäck. I trägårdarne växer denna Flore pleno och kallas tuſendſköner, likſom Bellis.
577 COREOPSIS *bidens* *
Tåt vid vägen imellan Halmſtad och Sperlingsholm. *M.*
578 CENTAUREA *Scabioſa.*
579 - - *Jacea.*
580 - - *Cyanus.*
Blå Liljor.
581 FILAGO *germanica.*
Fins underſtundom i Åkrar.
582 - - *montana.*
583 - - *arvenſis.* *
Kalatrefnad kallas både denna och germanica.
584 JASIONE *montana.* *
Öfverflödigt på ſandiga backar. *M.* På igenlagda Åkrar och åfven något i Åkrarna.
585 LOBELIA *Dortmanna.* *

Uti åskilliga Infjöar i Breared och Knåreds skogsbygd samt annorstädes *M.* Vid Hafslöfs Å allmån: mycket begårlig för Bi.

586 VIOLA *odorata.*
Utsprider sig på Ångmarken I Hafslöfs trågård.

587 - - *canina.*

588 - - *paluſtris.*

589 - - *tricolor.*

590 IMPATIENS *Noli Tangere* *
Allmån hår i orten.

CLASS. 20.

591 ORCHIS *bifolia.*

592 - - *conopſea.*

593 - - *maculata.*

594 - - *latifolia.*
Sållsynt

595 SATYRIUM *albidum.* *
Vid Eldsberga Kyrka; vid landsvågen imellan Trönninge och Fladige byar; på Ången utan för Sperlingsholms trågård; vid Vikstorp *M.* Vid VåxtorpsKyrka. Har ock vuxit vid gårdesgården, som åtskiljer Dömestorps och Hafslöfs ågor, på en torr ång; men år der utgången.

596 OPHRYS *Nidus avis.*
Funnen en gång i Hafslöfs Bokskog.

597 - - *corallorhiza.*
Likaså.

598 - - *ovata.* *
Nedan om Söndrums Kyrka och flera städs på sumpiga skogvuxna Ångar. *M.* Uti Hafslöfs så kallade allmånning, vid Kohagen.

599 SERAPIAS *longifolia.* *
Uti en Ång vid Trönarps gård i Harplings Soken, in uti skogen. *M.* Vid Vindrarp och i Hafslöfs Möllång.

600 ARUM *maculatum.*
Utan fläckar. Planterad i Hafslöfs trågård, stått i många år utan skötsel och utspridt sig.

601 CALLA *paluſtris.*
Vid Våxtorp och på Hallands Ås.

602 ZOSTERA *marina.* *
Vid Hafsstranden i stor mångd.

CLASS. 21.

603 CHARA *tomentoſa.*

604 - - *vulgaris.*

605 - - *hiſpida.*

606 LEMNA *triſulca.*

607 - - *gibba.*

608 - - *pollyriza.*

609 TYPHA *latifolia.* *
Dunamanna.
Sedan Dammarna blifvit uprensade vid Dömestorp, år hon måst utrotad hår omkring. Allmån i tilvuxna Dammar. *M.*

610 SPARGANIUM *erectum.*
Flå. År större och mindre. Med den större, som egenteligen kallas flå, bindes

des korn. Brukas ock af Trägårdsmåſtare at binda om oculager. Växer i Åar och Dammar.

611 SPARGANIUM *natans.* I Haſslöfs Å och annorſtädes.

612 CAREX *dioica.*

613 - - *pulicaris.*

614 - - *arenaria.** Vid ſtranderna i flygſanden, och ofta långt ifrån ſtranden. På Hallands Väderö.

615 - - *leporina.* På Hall. Ås och annorſtädes uti myror.

616 - - *vulpina.*

617 - - *brizoides.*

618 - - *muricata.*

619 - - *loliacea.*

620 - - *remota.* Vid Haſslöf i Skogen.

621 - - *flava.*

622 - - *digitata.* I Bokſkogen vid Haſslöf.

623 - - *montana.*

624 - - *limoſa.* På Hallands Ås.

625 - - *panicea.*

626 - - *ceſpitoſa.*

627 - - *diſtans.*

628 - - *veſicaria.*

629 - - *acuta.*

630 - - *hirta.* På Haſslöfs Kyrkogård.

631 LITTORELLA *lacuſtris.* Vid Sjöalts Sjö i Växtorps Sokn och Baramåſſa Dam på Växtorps ljung-hed, utom annorſtädes.

632 BETULA *alba.* Birke.

633 - - *Alnus.* Alle.

634 URTICA *urens.*

635 - - *dioica.* Bägge deſſe kallas Nåller.

636 AMARANTHUS *Blitum.* Sår ſig ibland andra växter i Haſslöfs Trägård årligen.

637 CERATOPHYLLUM *demerſum.*

638 MYRIOPHYLLUM *ſpicatum.*

639 - - *verticillatum.*

640 SAGITTARIA *Sagittifolia.*

641 POTERIUM *Sangviſorba.* Planterar ſig ſjelf i Haſslöfs Trägård.

642 QVERCUS *Robur.*

643 FAGUS *ſylvatica.* Böke

644 CARPINUS *Betulus.** Ann. Bok. Uti Knåreds och någon enda i Växtorps Sokn.

645 CORYLUS *Avellana.* Haſsle.

646 PINUS *Sylveſtris* Fure. En liten Furulund ſes imellan Halmſtad och Qvibile; annars ſällſynt vid vågen. Fins dock i Knåreds Sokn, och annorſtäds vid Smålåndſka gränſen. I Haſslöf är planterad en Furulund i

min

min Företrädares och en i min tid. Vid gårdar ser man en och annan Fur. Åfven här och der i Ängar, som fredas. Hela utmarken skulle lätt bli betäckt med Furu-skog, om den kunde inhängas, af de gamla träden, som sprida sina flygande frön rätt långväga. At här varit Furuskog i gammal tid på alla våra Ljungmarker, bevisa rötterna, som ligga i jorden ännu, der de icke redan äro upgrafne.

647 PINUS *Abies.* Gran.

Är i min tid planterad af frön här i Hafslöfs Prästegård, först i trägården och sedan utflyttade dels på gården, dels utom gården, som i många år burit frukt, men får sig icke så gärna sjelf, som den föregående.

648 BRYONIA *alba.* Stickrofva. *

CLASS. 22.

649 SALIX *pentandra.*
650 - *fragilis.*
651 - *purpurea.*
Rö-viar. Planterad i Hafslöfs Trägård.
652 - *myrtilloides.*
653 - *incubacea.*
654 - *fusca.*
655 - *Rosmarinifolia.*
656 - *Capræa.* Salle.
657 SALIX *viminalis.* *
Vid Sjöboholms Sätesgård, Knäreds och Hafslöfs Prästegård, Väslige by och der omkring. *M.* Utom annorstädes:
658 - - *cinerea.*
659 - - *alba.*
660 EMPETRUM *nigrum.*
661 VISCUM *album.* *
Imellan Drängsered och Slättåkra i flora skogen. *M.*
662 MYRICA *Gale.*
663 HUMULUS *Lupulus.*
Vid berg och gårdesgårdar uti skogsmark tämmeligen allmän. *M.* Vid Hafslöfs bäck och på flera ställen.
664 POPULUS *tremula.* Afspe.
nigra. *
Vid Hafslöf planterad för 20 år sedan, tagen vid Båstad.
665 MERCURIALIS *perennis.* *
I Hafslöfs och Dömestorps Åkergården. I Frölinge hagar, vid Stjernarp och Sperlingsholm. *M.*
666 HYDROCHARIS *Morsus ranæ.*
Uti en gammal fiskedam Öster om Halmstad. *M* I Hafslöf. Imellan Falkenberg och Morup vid vägen. Åfven vid vägen i Karup. *M*
667 JUNIPERUS *communis.* Ene.

668

668 TAXUS *baccata.* *
Vid Sårö Sätesgård til myckenhet. *M.*

CLASS. 23.

669 HOLCUS *mollis.* * -
Ibland Trân och Buskar ut med en bäck på Hallands Ås. Åfven på en backe uti en intäppa vid Hafslöfs Prâstegård. Dess blad komma mycket bittida up om Våren; men blommar sent. Har rötter som likn. qvickroten. Uti en pänna har jag sândt roten 50 mil och hon har slagit an. Detta grås har jag först funnit i Sverige 1757 i Vindrarp. Och jag vet ej om det finnes utom detta Pastorat, mer ân hvad härifrân kommit.

670 - - *lanatus.* *
671 - - *odoratus.*
Uti Örmanâs Ângar.

672 ATRIPLEX *hortensis.* *
Uti alla Kâlhagar och täppor allmân. *M.*

673 - - *laciniata.* *
På stranden mellan Halmstad och Tylen. *M.*

674 - - *hastata.*
Vid stranden.

675 - - *patula.*

676 - - *littoralis.*
I Norra Hallands skârgård, uppâ stranderna vid Hafvet. *M.*

677 ACER *platanoides.*
De gamla tråden i Hafslöfs Prâstegård sprida frön omkring, som upkomma hâr och der. Af laken eller trådets saft kokas hâr merendels årligen Sirap.

678 FRAXINUS *excelsior.*
Hâraf âro och upbragte mânga Trân i Hafslöf.

CLASS. 24.

679 EQVISETUM *sylvaticum.*

680 - - *arvense.*

681 - - *palustre.*

682 - - *fluviatile.*

683 - - *limosum.*

684 - - *hiemale.*

685 OSMUNDA *Lunaria.*

686 - - *regalis.*
I Våxtorps Sokn vid Tobo bâck, och vid Laholms Å vid Evæ-bygget i Laholms Sokn.

687 - *struthiopteris.* *
Vid Vindrarp. Uti skogmark vid gärdesgårdar och Åbrâddar. *M.*

688 - - *spicant.* *
På Hallands Ås, uti skogarne i Torup, Slättâkra; äfven i Kärrakt. beteshagar och annorstâds rätt allmân. *M.*

689 ACROSTICUM *Septentrionale.*

690 - - *ilvense.*
I Bergsrefvor.

691 PTERIS *aquilina.*

692 ASPLENIUM *trichomanoides.*

Imel-

Imellan ſtenar på ſtengärden och i bergsrefvor.

693 ASPLENIUM *Ruta muraria.* *

Uti bergsremnor vid Vaſtads gård i Eſtra Soken. *M.*

694 POLYPODIUM *vulgare.*

I remnor på berg och ſtora ſtenar.

695 - - *Phegopteris.*

Sällſynt i Bokſkog.

696 - - *Filix mas.*

697 - - *Filix femina.*

698 - - *fragiles.*

699 - - *Dryopteris.*

Vid ſidan af ſtengärden.

700 PILULARIA *globulifera.*

Denna rara växt, ſom förut fans allenaſt vid Chriſtianſtad fins här vid Haſslöfs Å, och på flere ſtällen norr om Åen, der vatn ſtått om vintern til öfverflöd, äfven i SKUMMESLÖFS SOKN på ſliKa ſtäll. ej långt från vägen imellan Karup och Laholm. Deſsutan har jag funnit henne i SKÅne imellan Ingelstorp och Engelh.

701 ISOËTES *Lacuſtris*

Vid Sjöalts Sjö i Växt. SOKn.

702 LYCOPODIUM *clavatum.*

På Haſslöfs utmarK och flere ſtällen.

703 - - *inundatum.*

Vid Tegelhögen i Haſslöf

704 - - *Selago.*

I ſkogar.

705 - - *complanatum.*

På Våxtorps hed.

706 SPHAGNUM *paluſtre.*

707 PHASCUM *acaulon.*

Vid vägen til Hallands Åsi Haſslöfs SoKen.

708 FONTINALIS *antipyretica.*

709 POLYTRICHUM *commune.*

710 - - *urnigerum.*

711 MNIUM *pellucidum.*

712 - - *fontanum.*

713 - - *paluſtre.*

714 - - *androgynum.*

715 - *hygrometricum.*

716 - - *purpureum.*

717 - - *ſetaceum.*

718 - - *cirratum.*

719 - - *annotinum.*

720 - - *hornum.*

721 - - *capillare.*

722 - - *crudum.*

723 - - *pyriforme.*

724 - - *polytrichoides.*

725 - - *ſerpyllifolium.*

726 - - *triquetrum.*

727 BRYUM *apocarpon.*

728 - - *ſtriatum.*

729 - - *pomiforme.*

730 - - *pyriforme.*

731 - - *extinctorium.*

732 - - *ſubulatum.*

733 - - *rurale.*

734 - - *murale.*

735 - - *ſcoparium.*

736

736 Bryum *undulatum.*
737 - - *glaucum.*
738 - - *aciculare.** På en ſumpig ſkogsmark, ej långt från Enslöf. *M.*
739 - - *flexuoſum.*
740 - - *heteromallum.*
741 - - *tortuoſum.*
742 - - *truncatum.*
743 - - *viridulum.** På ſidlänt Åker vid Halmſt. *M.*
744 - - *paludoſum.*
745 - - *hypnoides.*
746 - - *trichoides.*
747 - - *ſquarroſum.*
748 - - *argenteum.*
749 - - *pulvinatum.*
750 - - *ceſpiticium.*
751 - - *carneum.*
752 - - *ſimplex.*
753 Hypnum *taxifolium.*
754 - - *denticulatum.** Uti ſkogen, et ſtycke från Slättåkra Präſtegård. *M.*
755 - - *rugoſum.*
756 - - *criſpum.* På Hallands Ås, på Bokſtammar.
757 - - *triquetrum.*
758 - - *Rutabulum.*
759 - - *proliferum.*
760 - - *parietinum.*
761 - *criſta caſtrenſis.*
762 - - *abietinum.*
763 Hypnum *cupreſſiforme.*
764 - - *ſcorpioides.**
765 - - *viticuloſum.** På roten af et Bokträd imellan Fröllinge och Suſegården. *M.*
766 - - *loreum.*
767 - - *dendroides.*
768 - - *alopecurum.*
769 - *curtipendulum.*
770 - - *Illecebrum.*
771 - - *riparium.*
772 - - *cuſpidatum.*
773 - - *ſericeum.*
774 - - *velutinum.*
775 - - *ſerpens.*
776 - - *ſciuroides.**
777 - - *myoſuroides.*
778 - - *clavellatum.*
779 - *Tricomanoides* Doct. Ol. Svartz Act. Upſ.
780 Jungermannia *aſplenioides.*
781 - - *complanata.*
782 - - *tamaricifol.*
783 - - *rupeſtris.*
784 - - *epiphylla.*
785 - - *furcata.*
786 - - *concatenata.* Foliis concatenatis. Fins i Haſslöf, faſtän ſällſynt på de ſtällen der torf varit ſkuren til taken. Är myc-

mycket liten, och mister fit utseende när hon tork.

787 MARCHANTIA *polymorpha.*

788 - *hemisphærica.* *
Under foten af et berg tät in til Vastads gård. *M.*

789 - - *conica.* *
Vid små bäckar, som rinna från Hallands Ås. Men blomma ej alla år.

790 BLASIA *pusilla.*
Vid vägen imellan Menlösa by och Renneslöf, utmed surbrunns Källor.

791 RICCIA *crystallina.*

792 - - *minima.*

793 ANTHOCENIS *lævis.*
Fans för några år sed. i Hasslöf uti et nytt dike, och ses ännu på ÅKRar blad, men utan fructification.

794 LICHEN *scriptus.*

795 - - *geographicus.*

796 - - *atrovirens.*

797 - - *lacteus.*

798 - - *rupicola.*

899 - - *pertusus.*

800 - - *rugosus.*

801 - - *sanguinarius.*

802 - - *fusco-ater.*

803 - - *calcareus.*

804 - - *cinereus.*

805 - - *Oedere.*

806 - - *ventosus.*

807 LICHEN *fagineus.*

808 - - *carpineus.*

809 - - *cricetorum.*

810 - - *Ulmi.*
Act. Upsl. D. Svartz. På Alm i Hasslöf

811 - - *candelarius.*

812 - - *tartareus.*

813 - - *pallescens.*

814 - - *subfuscus.*

815 - - *Pavellus.*

816 - - *centrifugus.*

817 - - *saxatilis.*

818 - - *Omphalodes.*

819 - - *olivaceus.*

820 - - *parietinus.*

821 - - *physodes.*

822 - - *stellaris.*

823 - - *marginalis.*
Doct. Ol. Svartz Act. Upsl.

824 - - *ciliaris.*

825 - - *islandicus.*

826 - - *Burgessi.*

827 - *pulmonarius.*

828 - - *furfuraceus.*

829 - - *farinaceus.*

830 - - *calicaris.*

831 - - *fraxineus.*

832 - - *prunastri.*

833 - - *juniperinus.*

834 - - *glaucus.*

835 - - *herbaceus.*
Doct. Ol. Svartz Act. Upsl.

837

836 LICHEN *fluviatilis.*
Doct. Ol. Svartz Act. Upſ.
837 - - *aphtoſus.*
838 - - *caninus.*
839 - - *velleus.*
840 - - *puſtulatus.*
841 - - *proboſcideus.*
842 - - *deuſtus.*
843 - - *polyphyllus.*
844 - - *polyrrizos.*
845 - - *cocciferus.*
846 - - *pyxidatus.*
847 - - *gracilis.*
848 - - *deformis.*
849 - *rhangiferinus.*
850 - - *uncialis.*
851 - - *ſubulatus.*
852 - - *globiferus.*
853 - - *paſcalis.*
854 - - *fragilis.*
855 - - *triſtis.*
856 - - *plicatus.*
857 - - *barbatus.*
858 - - *jubatus.*
859 - - *hirtus.*
860 - - *floridus.*
861 TREMELLA *Noſtoc.*
862 - - *purpurea.*
863 FUCUS *ſerratus.*
864 - - *veſiculoſus.*
865 - - *ceranoides.*
866 - - *inflatus.*
867 - - *aculeatus.* *
På Stranden utanför Halmſtad, en gång. *M.*
868 FUCUS *rubens.* *
Til myckenhet ihop med öfriga tånget. *M.*
869 - - *palmatus.* *
Icke rar ibland andra tångſorterna på Hafsſtranden. *M.*
870 - - *nodoſus.*
871 - - *ſiliqvoſus.*
872 - - *Filum.*
873 - - *faſtigiatus.*
874 - - *ſaccharinus.*
875 - - *criſpus.*
876 - - *plumoſus.*
877 ULVA *umbilicalis.*
878 - - *granulata.*
879 CONFERVA *rivularis.*
880 - - *fontinalis.*
881 - - *bulloſa.*
882 - - *litoralis.*
883 - - *cancellata.*
884 - - *reticulata.*
885 - - *gelatinoſa.*
886 - - *rupeſtris.*
887 BYSSUS *Flos aquæ.*
888 - - *phosphorea.*
889 - - *velutina.*
890 - - *cryptarum.*
891 - - *antiquitatis.*
892 - - *ſaxatilis.*
893 - - *jolithus.*
894 - - *candelarius.*

895 Byssus *botryoides.*
896 - - *incana.*
897 - - *lactea.*
898 Agaricus *cantarellus.*
899 - *qvinqvepartitus.*
900 - - *muscarioides.*
901 - - *dentatus.*
902 - - *delicioſus.*
903 - - *piperatus.*
904 - - *campeſtris*
905 - - *Georgii.*
906 - - *violaceus.*
907 - - *cinnamomeus.*
908 - - *viſcidus.*
909 - - *mammoſus.*
910 - - *clypeatus.*
911 - - *extinctorius.*
912 - - *fimetarius.*
913 - *campanulatus.*
914 - - *fragilis.*
915 - - *umbelliferus.*
916 - - *androſaceus.*
917 - - *clavus.*
918 - - *qvercinus.*
919 - - *betularius.*
920 - - *alneus.*
921 - - *hiemalis.*

l. A. cineraſcens, ſtipite erecto ſuperne recurvo, minimus. Tab. f.

Växer i Haſslöf på trädſtammar, i ſynnerhet på Lind, Ek och Al, uti Oct. Nov. och Dec. månad, och när vinteren icke år ſtrång, åfven i Jan. och Febr. månader.

922 Boletus *Favus.*
923 - - *ſuberoſus.*
924 - - *fomentarius.*
925 - - *igniarius.*
926 - - *verſicolor.*
927 - - *perennis.*
928 - - *viſcidus.*
929 - - *luteus.*
930 - - *bovinus.*
931 - *ſubtomentoſus.*
932 - *ſubſqvamoſus.*
933 Hydnum *imbricatum.*
934 - - *repandum.*
935 - - *tomentoſum.*
936 - - *auriſcalpium.*
937 - - *paraſiticum.*
938 Phallus *eſculentus.* Rar.
939 - - *impudicus.*

Växt i många år här i trägården under Buxboms-häckarna. Deſs obehageliga luekt låckar til ſig ſådana Inſecter, ſom hålla ſig på as. Han har en odor aphrodiſiacus, når han år ſpåd, men lik-lukt, når han blir gammal. Han lades en gång på en timſten at viſsna, men Silpha thoracica upſökte ſtället hvart jag flyttade honom, til deſs jag måſte förvara honom i en aſk. Förenämde Inſect åter honom likſom as.

Tan-

Tankar om sättet, at förekomma tiggerier i Städer, utan at åsidosätta den Christeliga kärlekens pligter.

AF

SAMUEL ÖDMANN *)

Hvar och en, som ledes af ömande känslor för en lidande menskklighet, måste med hugnad lemna sin högaktning åt et Sällskap, som, jämte Sit egenteliga föremål, at arbeta för Witterhet och Wetenskaper, kastar en välgörande blick på den hopen af vårt slägte, hvilkens olyckliga lott blifvit, at samla otilräckeliga smulor, genom det för människolynnet så motbjudande medlet at tigga.

Ingen ting är väl lättare, än at rensa städernas gator från dessa obehagliga påminnelser om underlåtna pligter, hvilka våre likars utmagrade ansigten och halfnakne kroppar gifva åt vårt öga, innan ännu eländets matta röst hinner framtränga til örat. Såsom Upsyningsmän i alla gatuhörn, kastom uslingarna i Arrester och Tukthus, förjagom dem, såsom odjur och ohyra, utom städernas områden. — Wi hafve, vid sådant, intet annat at frukta, än vanmägtiga suckar och tårar, som icke ofreda oss, då de gjutas fjerran från vår åsyn. — Nej — så tänker icke den ädelsinnade Medborgaren. Här är fråga om bistånd och hjelp; icke at bringa nöden til fullt elände, eländer til förtviflan, förtviflan til brott; icke at öka offer för missgerningsbalken. Hvarje väl-

*) Wunnit Prise: 1788.

grundad inrättning har til föremål at afböja miſsgerningar. Olyckligt det land, der Lagen tyckes räkna för tilfridsſtällelſe, at endaſt ſtraffa.

Det är onekeligt, at mycket miſsbruk ſker med tiggerier. Jag är dock öfvertygad, at ganſka få öfva detta näringsfång med fägnad, få framt de icke, i förſta början, nödgats tilgripa det i briſt af annan utkomſt.

Betraktom människo-ſjälens natur. Des ſtörſta vålluſt är, at bero af ſig ſjelf. Des tvång at ſtå i förbindelſe hos andra, är ſå odrägligt, at man ofta, faſt öfverdådigt, önſkar undandraga ſig plikt af erkänſla emot ſjelfva Skaparen. Sådan finner jag människan i alla åldrar, ſtånd, länder, luftſtrek, i och utom borgerliga Samfund. Caraiben, Iroqueſaren, Negren, Grönländaren, ſom i alt möjeligt ſjelfsvåld upväxer hos föräldrarna, längtar dock efter den dagen då han kan fåtta egit bo och förſörja ſig ſjelf. Sjelfve Hottentotten, hos hvilken en ſå ſtor del af en förnuftig varelſes förmögenheter ligger i träde, undergår med tålamod det profvet, at, genom tjenſt hos Africanſka Coloniſten, förvärfva ſig en qviga, på det han må fåttas i ſtånd at börja ſin egen hushållning. Uti ordenteliga Stater ſer jag begäret at vara ſin egen, ſtyrka ſamma ſats. Jag ſer tjenſtefolk lemna de bäſta husbönder och med fördubbladt nöje underkaſta ſig en knapp bergning genom ökade bekymmer. Jag ſer en Kammartjenare, ſom i koſt och lön åtnjuter omkring 70 à 80 Riksd., illfånas at blifva Waktmäſtare i et Collegio med 20 Rd:s. inkomſt. Jag ſer en välmående Inſpector nedlåtta ſig på et magert hem-

man

man, o. ſ. v. Så långt går åtrån efter ſjelfſtändighet, at den ofta tilſkapar Allmoſohjon; men ingen kan ſägas vara mindre ſjelfſtändig, ån den, ſom tigger.

Låttjan kan väl ſtundom ſätta tiggareſtafven i hand på dem, ſom betla vid våra dörrar; men den är dock icke urgrunden til tiggerier. Man rådfråge endaſt erfarenheten, ſå ſkal man finna, at förſta ſtriden upkommer, och en rund tid fortſättes, imellan låttjan och ſvälten. Men når magen ej långre låter affpiſa ſig med ſömn och maklighet, ſträckes gemenligen förſta omtankan efter utväg at något förtjena. Om då tilfälle dertil ſaknas, eller det, ſom förvärfvas, finnes otilräckligt, vidtages tiggandet, i ſig ſjelf beſvärligt för Staten, men dock altid förmånligare, ån ſtölder och bedrägerier. Behofvet at tigga är imedlertid ſå förödmjukande, at många heldre underkaſta ſig den neſa och den våda, ſom åtföljer nämnde brott. Men ſedan naturens förſta högmodskänſla är döfvad, och tiggaren ſer ſig ej mera förlora deraf, at han bär denna kränkande ſtämpel, ja, kan hända, finner ſin räkning at äta detta ſlags bröd, ſker icke ſällan, at han heldre upoffrar den lilla reſten af ſin heder, för at ſpara ſin ſvett, och lik en ſträtröfvare, ſom fått ſmaken af rofvets ſötma, knapt mera låter förmå ſig at godvilligt aflägga en ſå maklig handtering.

Detta alt anſer jag ſå oſtridigt, at några få undantag knapt böra uptagas ſåſom betydande inkaſt. Det är ſällſynt, at träffa någon tiggare, ſom icke ſkulle vara nögd at bortbyta ſin vandring emot tilfället, at njuta en nödtorftig bergning,

emot det arbete han kan åstadkomma. Men då de flåste Allmosohjon åro i den belägenhet, at en hushållare heldre gifver dem en betra för intet, ån töder dem mot en tjenst, som icke erlåtter maten; så önskar jag, at de som så nitiskt, under egit öfverflöd, ropa mot tiggares låttja, rådfrågade sig sjelfve, om de någonsin fått afslag, når de erbudit tiggare lifvets nogaste bergning, emot den tjenst, som stått i dessas magt.

Man klagar väl öfver tiggeriers olägenheter. Likväl åro få Länder så föga af dem besvårade, som Sverige, hvarest lifsmedlens dyrhet och täre missväxter borde göra detta näringsfång allmännare, ån i något annat rike. Det är icke ovanligt hos oss, at träffa Hemmansbrukare, torpare och inhyseshjon, som framdraga sin usla vareble med hunger och otjenliga födoämnen, sårdeles i Norrland, med bröd af mask, agnar, linknopp, barkmjöl, utan at någon får det infall at tigga, om ån lifvets aftynande synbart är teknadt på deras bleknade läppar. I de flesta orter, åro tiggerierne verkeligen drägelige, når icke utmärkte hungersår förorsaka öfversvämningar från andra håll. Man kan resa hela riket igenom, utan at af sådane nödrop synnerligen besvåras, så framt man undantager Södermanland, hvarest jag sjelf träffat hela hushåll vid Gästgifvaregårdarna, stadde i detta ärende. Det är endast i Upland och Wästmanland, som man, vid stora Landsvägens grindar, här ock der träffar någon orkelös gumma betla ét öre för sit lilla bitråde; och hvem skulle väl tadla denna lilla industrie?

I Stä-

I Städerna, der yppighet och uſelhet ſnarare packat ſig vägg om vägg med hvarandra, äro tiggerier något mera allmänna och beſvärlige. Men en Reſandes upmärkſamhet fäſter ſig dock i ſynnerhet vid et antal barn, ſom förfölja med ſina gnällande röſter. Det är dock ſvårt at döma, om behofvet ſvarar emot ropet, ty man har ſtundom ſedt den ſlanten, ſom af medlidande blifvit gifven åt en ſå kallad ſjuk moder eller anhörig, ſtadna hos Bagaren för en hvetſkorpa eller ock i Kryddboden. Man får ſe halfnakna ungar ſpela kort om ſina runſtycken på Gäſtgifvaregårdarna, och, ſå ſnart något reſande Herrſkap ankommer, bryta partiet, at, under häſtarnas ombyte, beſtorma des öron med det hiſkeligaſte tjutande. I Stockholm är en reſande mäſt beſvärad af beſök, med verificerade atteſter om någon föregifven Landsman, ſom är ſjuk, i ytterſta nöd, m. m. Oviſsheren om verkeliga förhållandet gör, at man ofta, emot ſin böjelſe, afviſar deſſe Emiſſarier, ſom på Phyſionomiens vägnar, ſtundom båra märke at vara filoux de profeſſion. Morgonen, ſedan man blifvit införd i Dagbladet, kan man vara låker om en talrik upvaktning, ofta på ſängen, af deſſa obudna complimenteurer, hvilkas ſmutſade och illa conditionerade paper äro ganſka obehagelige på nyktrer mage och kunde jemväl vara farlige at genomblåddra. Men detta alt är et intet emot tiggerier i andra länder. Jag kommer til det ſtora och rika London Der möter mig konſten at tigga bragt i ordenteligt Syſtem, med alla ſina genvägar, medel och tilgrep. Der finner jag ordenteliga Sällſkaper af tiggare, ſom, på ſina viſſa

klubbar, öfverlägga om Ordens angelägenheter, förtälja sina öden och uptänka nya utvägar. Der är tiggeriet et fält för snillet. Der ses en moder draga större dagspenning af et lytt barn, än en beskedlig Svensk arbetare af sina friska armar. Der ser man taxor reglerade på hyran af krymplingar, samt et halflytt barn mindre indrägtigt, än et fullytt. I sjelfva trängslen på gatorna i Westmünster, är jag lika förföljd, som då jag sparserar i Hyde Parc, af falska träben, som icke behöfvas, af plåster, som hölja föregifna rötsår, af blinde, som se så väl som jag, af dumbar, som följande natten drifva gäck med min lättrogenhet i St. Giles, under det de, vid en Pounchebål, låsa Aviserna. I sjelfva Frankrike, der Policen är så vaksam, fastnar man för tiggare. Jag går at se Louvren, jag promenerar i Thuilleries, m. m. Man känner mig för främling, redan af min gång, innan jag öpnar munnen. En välklädd person erbjuder höfligt sin tjenst, och på et ganska artigt sätt, tres honnetement, skiljer mig vid en Livre hvarmed jag tres honnetement kunnat afspisa 32 tiggare i Stockholm. Franske pöblen, med all sin höfsning öfverligger mig med sit *au nom de* - - Jag kommer til Spanien, t. e. Cadix. Jag finner der ej mycken likhet, at detta land årligen tvåljer hela silfverflottor. På hvar gata möta mig nödrop, sällan i Guds, ofta i St. Donnas, men oftast i St. Antonios eller Jacobs namn. Desse siftnämnde rop äro nästan så gällande, som et Slotts-Canzlie utslag. Det första undslipper jag med et: *No Sennor*. Det andra kostar mig en half Real, och jag är lycklig, om det ej an-

ses

ſes för crimen læſæ Sanctitatis, at jag afbidat tredje ſtormen. Jag kommer til Liſabon. Der ſer jag palatſer och hyddor ſtrödde om hvarandra. Hela hopar af nakna barn krålla bland muſſleſkalen, ſom gifvit dem et knapt uppehälle. Tiggare och Munkar glömma at mina 10 Res åro kåtterſke. Jag undgår ej en embuſcade, förrån jag faller i en annan. Sjelfva det fruktbara Italien tyckes vara ſamlingskretſen för Europas tiggare. Alle vågar vimla af dem; ſårdeles vid Piſa. De tigga och knota. Jag måſte åtminſtone ſlöſa en höflighet, och förſäkra Signore N. N., det jag ſkulle anſe för en fägnad at bidraga til hans nöje; urſäkta, at tilfället icke är mig gynnande, med anhållan, at ſådant icke illa uttydes för denna gången. — Jag vil ej nämna de tiggare, ſom i Ångland hviſka en reſande i örat med en ſpänd piſtol för hjertat, eller, på Andaluſiens bergsryggar, med en roſtig pamp vid ſidan, preſentera et caffebrunt anſigte, i hvars drag man kan läſa Arabens roflyſtnad, och ifrån hvilkas biſtra blickar man gerna löſer ſig med ½ Peſos. Huru olikt är icke detta alt det, ſom händer med Svenſke tiggaren, hvilken oftaſt får åtnöja ſig med et korrt nej, eller ock något annat enſtafvigt ord, äfven ſå föga tilfridsſtällande för örat, ſom för magen?

Imedlertid nekar jag dock icke, at tiggerier i Sverige medföra ſtundom ganſka ſtora olägenheter. Den hungers nöd, ſom 1773 härjade i Dalarna, nödgade folket at ſöka födan i de närgränſande Provincer, med den olyckliga följd, at en ganſka maligne rötfeber utbredde ſig öfver

Helſingland och borttog flera hundrade perſoner til en obotelig ſaknad för detta folkfattiga land. I ſtäder kringbåra ſådane Allmoſohjon ſmittor och utſlagsfebrar i huſen, och än oftare nyttja de tilfället at ſtjäla, eller åtminſtone, at dertil utſpana tilfälle, m. m.

När det likväl blifver en nödvändighet, at fattige måſte gifvas, vore det viſſerligen en ganſka vigtig ſak, at ſe de betlandes antal, om icke minſkadt, åtminſtone förſörjdt genom inrättningar, ſom ſkilja den verkeligen torftige från låttingen, och ſprida välgörandes allmoſor til ſit ſtälle, utan at den behöfvande nödgas ſjelf kringgå och med onyttiga, om icke ſkadeliga, beſök trötta medlidande hjertan.

Sådant är ock ändamålet af den fråga K. S. framſtällt til beſvarande.

Man berättar, at en Holländare, ſom i Hamburg på en dag ſåg Policens Betjenter föra tiggare, fuſkare och tjufvar til håktet, utropat: *Hvad? — intet får man arbeta, intet ſtjäla, intet tigga. — En ſådan ort gifver jag på båten.*

Denna utlåtelſe är imedlertid i ſin mån grundad. Skola tiggerier förekommas, utan at människokärlekens pligter åſidoſättas, ſå är oumgängeligt, at de, ſom förmå arbeta, förſes med utvägar dertil, ſamt at de orklöſe förſörjas.

Detta är et axiome. Men ſättet är et Probleme.

At vilja vinna detta ändamål utan något beſvär, utan koſtnad, är det ſamma, ſom at vilja ingen ting. Om än alla Philoſopher lutade ſina hufvuden tilſammans, ſå kunde dock icke något för-

förſlag frambringas, ſom verkſtälde ſig ſjelf. Jag vågar derföre föreſlå det förra ſå väl ſom det ſednare, både omak och kånning.

Förſta omſorgen blir, at man i hvar ſtad noggrant underråttar ſig om de inbyggare, ſom icke drifva någon borgerlig nåring; utan urgöra den Claſſen, ſom ſvarar emot Landsbygdens inhyſes hjon. Til detta åndamål åro de vanlige husförhörs långderne otilråcklige, emedan de endaſt intyga, at detta ſlags folket lefver, men icke, hvaraf det lefver. Präſterſkaper, ſamt några deputerade af Magiſtrat eller Borgerſkap, borde låta förekalla deſſa perſoner, låta dem upgifva ſina nåringsſång, då ock vederbörande hade tilſälle at behörigen döma om möjeligheten af deras utkomſt, ſamt urſkilja de arbetsföra från de orklöſa. Derefter borde den behöfvande hopen fördelas i trenne Claſſer.

Til den förſta Claſſen höra de egentelige Allmoſohjon, utlefvade, ſångliggande, vanföre, blinde, m. fl. hvilke, til alla ſina behofver, måſte anropa medmånniſkors barmhertighet.

Men utom deſſa, hvilkas antal icke juſt borde finnas ſå ſynnerligen ſtort, träffas i ſtåder ålderſtegne perſoner, ſärdeles af qvinkönet, ſom fuller icke åro aldeles orklöſe, men hvilke dock blifvit utur ſtånd ſatte at förvärfva hvad lifvets knappaſte bergning fordrar. Deſſe åro ofraſt gamla pigor, ſom förſörgt ſig med årstjenſt, ſå länge den förmögnare funnit ſig draga vinſt af deras armar, men blifvit lemnade åt ſit öde, ſedan deras krafter åro förtärde åt andras maklighet. Det är något onaturligt at kunna, med kall blod, ſe deſſa, af årens annalkande tyngd, ſmå-

nin-

ningom lutande varelſer, utan at räcka dem en hjelpſam hand, helſt deras raſkaſte ålder blifvit ſå illa betalad, at ingen beſparing för framtiden kunnat låtta dem i ſkydd för et elände, ſom långſamt förtär dem och låter dem med faſa möta natutens ådlaſte gåfva, et talrikt mått af år. Stundom, men dock ganſka ſällan, händer, at ſådane af fordna Husbönder njuta något underſtöd; men då ſådant felar, blir den orten, der de tjent, deras man, hos hvilken de hafva en art rått at njura et ſamvetsömt bitråde. Deſſe höra til andra Claſſen.

Men månne man väl förlåter mig, at jag i den tredje driftar upföra äfven en och annan arbetsför? Man ſtadne et ögnablick vid detta ordet. En människa, med friſka lemmar och god hälſa, är altid arbetsför; men kan derjämte, i viſst afſeende, kallas orklös. En fader, ſom viſſa årstider förtjenar dageligen 8 ſkilling, andra åter 6, ſamt andra tider går arbetslös i briſt af tilfälle at förtjena, nödgad at förſörja 5 a 6 barn, til hvilkas uppehälle en moder, ehuru friſk och ſund, ofta, genom de mindre barnens ſkötſel och nödvändiga efterſyn, näſtan intet kan bidraga; hvem är väl behöfvande, om icke en ſådan? Hvar och en, ſom icke förmår ſkaffa ſig lifvets oundgängeligaſte behofver måſte antingen blifva tjuf eller tiggare, ty man bör icke vänta den höfligheten, at han ſvälter ſig til döds för andras egendoms rått. En Chriſtelig och omtänkſam ſtyrelſe ſträcker derföre ej endaſt ſin upmärkſamhet til friſka armar och en ſtark kropp. Der utväg felas, der förtjenſten är otilräckelig, förefalla mig deſſe armar

mar like et med nya ſegel och tågverk förſedt ſkepp, hvilket dock måſte ligga i hamnen för briſt af vindar.

Man kunde til åfventyrs ſåga: Hvem har bedt ſådane gifta ſig och afla barn, för at belaſta ſamfundet med torftiga varelſer? Jag ſvarar: *Naturen* och *hoppet*. Den förra talar kraftigt; lyckligt, når den ändå talar dygdigt. Det ſednare talar vänligt; lyckligt, då det ej talar brottſligt.

Fåſtom vår upmärkſamhet vid deſſa barnen, hvilke ingen del hafva i den varelſe, ſom urgör deras ſtörſta elände; hvilke fått et lif, likſom emot ſin vilja; et lif, det de icke kunna afklåda, en varelſe, den de icke kunnat hindra. Deſſe hungrens arfvingar, med hvilka en Fader, ſå ofta delar $\frac{9}{10}$:delar af ſin ſvett och hvilkas af ſvälten utpråſſade tårar en förtviflad moder fruktlöſt ſöker ſtilla med den ſmulan hon undandrager ſin egen mun. De måſte hjelpas. Den, ſom kan förhårda ſig emot denna röſten, har intet hjerta.

Sådane barn utgöra förmodeligen ſtörſta flocken af Ståders tiggare. De njuta i alla fall ſit uppehälle genom andras medlidande. Jag miſsunnar dem icke denna bergning; men jag unnade dem en bättre; och det af flera ſkål.

Det är ſällſynt, at barn, ſom framdragit ſig med tiggande, blifva dugelige arbetare. De vänja ſig tidigt at miſsvårda begrepet om den tilfredsſtällelſen at förſörja ſig ſjelfva. Lättjan får et ourplånligt inrymme i deras ſjälar. Detta kan hafva et ſkadeligt inflytande på ſjelfva föräldrarne, ſom torde minſka ſin omtanka i den mån andre utvidga ſina välgerningar. Man har ſedt fri-

friſka föräldrar låta tiggande barn underſtödja ſin maklighet. Medlidande är en dygd, men kan lätt vanſlägta til en brottslig ſvaghet.

Utan en ſå beſkaffad redig Claſſification kan ingen ordentelig utväg tagas til tiggeriers afhjelpande i Ståderna. Den tjente ock til en förmur emot riggares inflyttning ifrån landet, i ſtöd af de författningar, ſom ålägga hvarje Sokn at förſörja ſina Allmoſohjon.

Fattig-Directionen kan nu med en blick öfverſe Stadens Debet, ſedan et behörigt förſlag finnes öfver förſta claſſens oundgängeliga behof, ſamt et ungefärligt öfver de tvänne öfrigas nödtorfter.

Men det vore et fruktlöſt arbete at vidare utbreda ſig om deſſas hjelp, ſå framt man icke i förväg bereder medel och fonder at ſtoppa behofven.

Det är förſt oumgängeligt, at några af Stadens Invånare förena ſig om mödan at vara de fattigas förmyndare, utan annan erſättning, än den förnöjelſen, at förtjena et ſå ärofullt namn. Detta beſvär kunde dock vara ambulatoriſkt, på behageliga terminer, men en af Präſterſkapet borde ſtändigt vara förbunden, at bitråda verket och föra räkningar. Jag ſkulle ej förmoda, at någon af detta Ständ förgåter förſta Förſamlingens pligter, då de fattigas vård utgjorde Lärares gladaſte omſorg imellan Embetets göromål.

Til fond har man egenteligen den ſå kallade Fattig-Caſſan, uti hvilken frivilliga gåfvor inflyta, vid barndop, arfſkiften, m. m. I ſtörre ſtå-

der

der blir ofta denna ſumma betydelig, men den ſom haft ſyſla at ſönderdela denna kakan åt alla de behöfvande munnar, ſom infunnit ſig, lärer altid fått erfara des otilräckelighet. Man har måſt gifva ſåſom man kunnat, men icke ſåſom det tarfvats. Fattighjonen hafva blifvit underſtödde, men icke ſå hulpne, at tiggandet kunnat dem förevitas ſåſom et brott.

Jag tillåter mig här en anmärkning öfver viſſa Kyrkoherdars välmenta nit at göra Fattig-Caſſor til ſparböſſor; at gnida vid utdelningen, för at ſamla et Capital. Detta ſynes mig förvändt. Jag känner en förſamling, ſom har i ſin Fattig-Caſſa 9000 dal., utur hvilken knapt räntan årligen utdelas. Fattige och utlefvade hafva fått högſt 4 plåtar om året under fondens dageliga tilväxt. De gåfvor, ſom gifvas, åro ju ämnade åt ſamtidens nödhjon, men icke at ſkona eftervärlden från pligten at föda ſina medfattiga. Hvilken ſparſam åra för en förvaltare, at, med allmoſohjonens hunger, föröka Caſſans hufvudſtol och låta våra tiggare förſörja framtidens!

Jag medgifver dock, at en fattig-Caſſa bör hafva någon beſparing för oförmodade utgifter, en brand, et hungers-år, o. ſ. v. Der ſådane fonder redan finnas ſamlade, borde de anſes för helgade och icke mera kunna ſkingras til Allmoſor, utan förräntas, och i ſå måtto låtta årliga utgifterna, eller i högſta nödfall förſträcka extra behof.

Til årliga utdelningen återſtå då endaſt de vanlige intrader, andelar i böter, med flere extra inkomſter. Men vi måſte derjemte nödvändigt före-

föreſtålla oſs, at deſſe åro otilräcklige. Hvad återſtår då at vidtaga?

Låtom oſs förſt yrka en jämnare delning imellan kyrkan och de fattige vid frivilliga gåfvor. Det är en gammal praxis ifrån Catholſka tiderna, at gifva kyrkan företräde vid utöfningen af vår gifmildhet. Alla Rikets Kyrkoräkningar ſkola viſa, at Kyrkans inkomſter förhålla ſig til de fattiges ſåſom 5 til 2. Sådant är orimmeligt, ehuru många ſkenfagre grunder än anföras. Kyrkor hafva ingen annan fara at frukta, än brand. Wäl. Förſäkrom då våra tempel, ſå är den båfvan afhulpen. Wid ſådane olycksfall hafva Kyrkor tilgång til Collecter, til Åhörares rundeligare ſammanſkott, ja Credit til lån, m. m. Den fattige deremot har intet. Jag rycker mig höra hundrade Kyrkoherdar höja ſina röſter, at kalla detta förſlag profant. Men *HErren har luſt til barmhertighet och icke til offer.* Upmuntrom derföre Åhörare, at dela ſina gåfvor lika imellan kyrkan och de fattiga, ſå få vi ſtrax fattig-Caſſan dubbelt förökad. Wi hafve ſedt hundradetals fattige omkomma af hunger och nöd; hopar af tiggarebarn vanvårdas och blifva framſlåpade til kåkar, ſmidde i jern, inneſlutne på Fäſtningar, m. m. onyttige för Staten, en blygd för Chriſtendomen, emedan ingen vårdat ſörja för deras upfoſtran; men vi hafve icke ſedt en enda afbränd Kyrka qvarligga i ſin aſka.

Nu finnes den til dubbel inkomſt bragta Fattig-Caſſan otilräckelig. Wäl. Användom då upmuntringar. Nyttjom alla möjeliga tilfällen at draga något öre åt de fattiga. Dertil gifvas flere utvä-

vågar, men olika för olika ſtäder. Der Comedier ſpelas, förſkaffom Caſſan en repræſentations inkomſt. Detta gäller ock om kringdrifvande konſtmäſtare, björnledare, taſkſpelare, med flera nyfikenhetens procentare. I Sjöſtäder upmuntre man handlande til någon gåfva efter lyckliga reſor. I landsſtäder efter väl förrättade marknadsreſor. Directionen borde ej räkna under ſin värdighet, at, vid de ſtörre marknader i ſtäderna, tala et ord för ſtadens fattiga til de ankommande Handlande. Et 8 ſkill. ſt. vore redan en betydelig andel af hvarje, men obetydelig för gifvaren. Caffehus och Källare, ſom vid ſådane tilfällen ſluka penningar från en myckenhet reſande, hvilke endaſt för ſit nöje beſöka dylika ſamlingsorter, kunde med ſkäl af Magiſtraten anmodas om tilſkott. Här är ej frågan om ſummor; ſummor tilkomma genom ſkillingar, och deſſe gifvas utan kånning.

Men om äfven deſſe utvägar icke ſtoppa behofven, ſå blir omſider ytterſta utvägen, at, ſedan et behörigt förſlag öfver utgiften är upräſtadt, fördela denna ſumma på ſtaden efter ſamma grunder, ſom nyttjas vid all annan borgerlig taxering; det må ſke efter jord, tomt, rörelſe, förmögenhet, Stånd, o. ſ. v. endaſt en jämnvigt inräſtas. Jag är förſäkrad, at denna tunga ſkulle vara nog drägelig. Måſte icke ſtaden ändå föda ſina tiggare? Är det då lindrigare at beſökas hvar lördag, än at afbörda ſig ſin plikt för en gång?

En ſådan fördelning är ſå billig, at den ej kan motſägas, utan at man tillika förnekar ſin ſkyldighet til bitråde. Och hvem ſkulle beſtrida

den? Den rike och förnäme? Skulle väl han blottställa sig för den förnedrande misstankan, at vilja kasta bördan af tiggares försörjande på den minst bemedlade hopen? Desse åter skulle så mycket mera bifalla denna plan, som de gemenligen få bära tyngden, emedan de icke äga tilfälle, at göra sina låga dörrar så otilgängeliga för eländet, som de förnäme och rike.

Jag ville deremot gerna aflysa fattig-håfven ur städers Kyrkor. Des skrammel länder Gudstjensten til föga upbyggelse. Jag kan icke heller inse til hvilken nytta den lilla klåckan kan tjena, om ej at påminna gifvare, det en människa utan kärlek är en klingande malm och en ljudande bjällra. Men då Staden på annat sätt förjer för sina fattiga, kan den väl umbära et för andakten så olämpeligt, et för örat så oangenämt, et för peruker så vådeligt insamlingssätt; eller ock kunde bäcken vid Kyrkoportarne ställas til samma bruk.

Skulle dessa förslag til fonder finna et oöfvervinnerligt motstånd, så må man öfverkorsa det, som följer. Der intet är at dela, lönar icke mödan at göra calculer. och tiltomta Instructioner. Men i fall en sådan förening vore möjelig, skulle jag fela om mit syftemål, så framt jag icke yttrade mig om förvaltningen.

Första omsorgen sträcker sig då til den första Classen, som intet äger, som inter kan förvärfva; stadd i valet at omkomma af nöd eller åtnjuta af andras medlidande til och med skötsel. Wi tycke ofta, at en sådan blifvit af Staden rikeligen försörjd genom 3 a 4 Riksdalers gåfva ur Cassan. Men vi betänke icke, at en annan, ofta

sjelf

ſjelf torftig, ſom inrymmer et ſådant nödhjon fjerdedelen af ſit rum, ſköter det med dagelig uppaſsning och kanſke ofta meddelar det hälften af ſin ſiſta betta, verkeligen gör mera än hela Staden.

Det vore hufvudſakeligt, at den nådegåfva man ämnar denna Claſſen, beſtod heldre af födoämnen, mjöl, ſill, ſalt, m. m. än af reda penningar. Orſaken är handgripelig. Genom inköpet förlora deſſa fattige minſt 25 procent. Ty på hvems koſtnad ſamkar Victualie-Handlaren ſin förmögenhet? På den rikes? Ingalunda. Nog vet han mätta ſit köp. Men den fattige, ſom tunſtycketals hämtar ſina ſillar och lodtals andra förnödenheter, han drager ſtörſta tyngden. En Fattig-Direction har många medel at förekomma denna olägenhet. Genom accord af ſtörre partier, genom offentelige Auctions-bud til den, ſom lofvar billigaſt aflemna varor, genom uphandlingar vid gynnande tilfällen, o. ſ. v. kan mycket uträttas. Man behöfde ej belaſta ſig med magaziner, bodar, m. m. utan den lefvererande hyſer varan, och den fattige får blott poletten, med tilſtånd at klaga, om man lemnar honom förſkämda perſedlar. Wid reparteringen til de fattigas underhåll, kunde äfven Victualier af ſomliga häldre beviljas än penningar, ſamt af Directionen med mindre omak antagas. Beloppet af portionen för et fattighjon af denna Claſſen kan ej utſättas; men det är viſst, at två tunnor ſpannemål, en half tunna ſill, två pund kött och et halft liſpund ſmör, ſamt 2 a 3 Riksd. i penningar icke lemna något öfrigt efter lifvets knappaſte bergning.

För denna Claſſens behöfvande äro redan i de ſtörre ſtäder Fattighus inrättade. Jag önſkade äfven, at de ſmärre måtte kunna en gång förja för ſina fattige med husrums anſkaffande. Men man bör då icke tänka på ſtora ſtenhusbygnader och Palatſer. Man ſer ſtäder, der Lazaretter och Sjukhus urgöra de prydeligaſte huſen, förſedde med ſtål-ſångar och koſtſamma anſtalter, ſom få medtagit fonderne, at man ej kan intaga de nödlidande. Sådant är illa uträknadt i et fattigt land. Ack nej! Deſſe fattige äro nögde med et tak, ſom hindrar deras bädd från at dränkas af regnets floder, med en vägg, ſom någorlunda afhåller Nordanvindens genomträngande ilingar. Jag vil då ej föreſlå, at man bygger nya Fattighus i ſmå ſtäder. Alt det, ſom bygges för Caſſor, få til pios ſom profanos uſus, blir vanligt mera dyrt och mindre påliteligt, än det, ſom beſörjes af enſkildta. Således, der Fattig-Caſſan har någon tilgång, kunde ofta, med dubbel fördel, någon åbygd gårdstomt inropas. Sedan Ceſſioner blifvit i moden, äfven uti Upſtäderna, låra icke tilfällen ſaknas, at köpa något tjenligt hus, näſtan för ſamma ſumma, ſom ſkulle åtgå til blotta timret.

Sådane anſtalter medförde derjemte den fördel, at de fattige af andra Claſſen kunde derſtädes, utan tunga för fonden, njuta husrum och värma, emot det de biträdde de mäſt nödlidande med ſkötſel och efterſyn. Således vunnos två ändamål.

Innan jag yttrar mig om den omtanka en välgrundad Fattig-Inrättning bör ſträcka til andra Clas-

Claſſen, tillåter jag mig några reflexioner öfver de ſmårre ſtåders näringsfång i allmänhet.

Jag medgifver, at deſſe, til en ſtor del, blott åro rödfärgade bondbyar, der borgaren, jämte ſit Åkerbruk och ſit handtverk, idkar en krypande handel. Om de voro ſtåder, det är, om Manufacturer, planteringar, m. m. voro i flor, ſå ſkulle knapt någon arm der vara ſå vanmägtig, at den icke ſyſſelſattes. Det är lått at tekna Satyrer öfver våra Köpingar, men det är icke ſå lått at göra et Sverige til et Flandern, et England. Man vil hafva manufacturer öfver alt, men beſinnar icke, huru fruktlöſt tunnor guld, under de verkſammaſte Patrioters arbete, blifvit ſpilde, at blott fåſta dem vid en enda plats i Sverige. Och hvad ſkulle man fabricera i ſmåſtåderna? Groſva kläden, nattmöſſor, ſtrumpor, m. m. åt landtbygden? Nej. Jag vårderar den idoga landtqvinnan, ſom ſå använder våra långa vintrar, at denne ſtyfver beſpares för vår torftige Jordbrukare, hvilken med möda hopſkrapar ſina utſkylder. Och hvad ſkulle de plantera? Monne fårgämnen, ſom icke trifvas? jordfrukter, ſom icke köpas? trädfrukter ſom icke löna? der lönande affalu är, behöfves ingen upmuntran. Målarens ſtåder idka ſjelfmante ſådan cultur, ſå långt Stockholm fordrar. Men hvem köper kålrötter i Grenna och Cimbritshamn? Hvad ſkal man plantera i Sundsvall och Torneå? Tobak vore kan hända det enda ämne, ſom nedom 61 parallelen ſkulle kunna betala omkoſtnaden, och ſyſſelſåtta en hop mindre kraftfulla händer. Men om Landtmannen ſkulle på en jordlapp, ſom gifver ½ tunna ſåd,

utan ſaknad för jordbruket, frambringa ſin tobak, hvem borde miſsunna en ſådan induſtrie?

Man ler åt våra bondborgare. Men förhaſtom oſs icke. Jag kommer til Söderhamn ſåſom reſande. Jag behöfver en Perukmakares tjenſt. Jag ſänder bud til hans hus, och får det ſvar, at Måſtaren är ute och ſlår ſin äng, eller bergar ſin åker. — En Perukmakare med lian i handen! Hvilket underligt djur? Men man underrättar mig, at hela ſtaden icke beſtår ſig flera Peruker än måſtaren beqvämligt coëfferar om Lördags eftermiddagen, ſamt än makligare förfärdigar om vintren. Skal han då ſitta den öfriga tiden arbetslös på verkſtaden? Jag måſte gilla hans tänkeſätt, ſom låter handen följa plogen och ſpaden de ſtunder den ej kan ſyſſelſättas med puderqvaſten.

Jag påſtår dock icke, at denna blandning af Stads- och Landtmanna rörelſe är nyttig. Jag beklagar den ſåſom nödvändig, dels i anſeende til de ſå kallade privilegier, med hvilka ſtäderna undergräfvit ſin välmagt, dels i anſeende til landet och Climatet, der man aldrig bör vänta ſe et Bruſſel, et Lyon.

Ståndernas åkerbruk hindrar ock verkeligen andra Claſſens fattiga från förtjenſt. En borgare med jord; håller ſig dräng och pigor. De äro honom oumbärlige för dragares och kors ſkörfel, om han än ſkulle få tilgång til legodagsverken. I hans hus kunna ſåledes ſtadens inhyſeshjon föga förtjena med vedhuggning, ſågning, vatn-bärning,

ning, m. m. ſom föder många munnar i de ſtörre ſtäder. Wid viſſa hushållsſyſſlor kunde qvinkönets handräckning behöfvas, men dock icke ſå, at något jämt förſörjningsmedel deraf upkommer.

Jag önſkade derföre, at Fattig-Directionen vore omtänkt på medel, at draga åtminſtone någon förſorg, för den Claſſen fattiga, ſom förmå något uträtta, genom öpnande af tilfällen, lämpade efter deras förmåga. Somlige ſtäder gifva dertil mera lägenhet, än andre. Der fiſkerier idkas, lärer ſommar och vinter dertil fordra bitråde, med bragders lagande och förfärdigande, de ſyſſlor, ſom kunna beſtridas af någorlunda rörige gubbar, borde icke bortgifvas åt raſka ynglingar. I Wexiö ſåg jag et vackert Grenadiers-ämne antagas til Kyrkovaktare. Til at på gatorne afgifva vaktropen, fordras en måttelig armſtyrka, och de ſofvande kunde finna ſig väl vid något ſvagare lungor. Gatornas renhållning kunde beſtridas af deſſa til annat arbete magtlöſe perſoner, o. ſ. v. och om utdelningen ſkedde med Chriſtelig kärlek och omtanka, at hvar och en kom på ſin plats, ſkulle trångſlen blifva mindre, arbetet lika kraftigt.

Til denna Claſſen höra åfven et antal gummor, ſom ſvälta eller tigga, af orſak, at de icke kunna få arbeta enligt ſina krafter. För deſſas ledighet ſynes mig ingen annan utväg öfrig, än at man låter dem förtjena med ſpinning.

At ſpinna är i Sverige et tukthus-ſtraff; den tunnaſte brödkaka, dock bättre än ingen. Spinning måſte derföre inrättas ſå, at den blir en all-

moſa. Icke bör man taga exempel af de Fabriqueurernes inråttningar, ſom bygga ſtenhus och leſva med rika mannens kråſelighet, under det ſpinnerſkorna, ſvarta af ſvält, förſkråcka med halfnakna kroppar. Icke få tilſtälla, at ſpinnerſkan med ſin knappa tilgång, ſkal hyra magaziner, löna Directeurer, Bokhållare, m. m. hon ſtjål förr och tager ris, och ſjelfve Domaren, om han ej rörres af tigrens kånſlor, måſte blöda vid lagſkipningen. Jag vil, at fattig-fonden ſkal underſtödja med någon förluſt, för at gifva utkomſt.

Föreſtållom oſs en liten ſtad, i hvilkens andra fattig-Claſs, 10 eller 12 gummor ſtå upförde, ſom med ſpinning ſkulle kunna någorlunda värja ſig från ſvälten, och til hvilka annars Fattig-Caſſan borde gifva 20 Riksd. årligt underſtöd, at förekomma tiggande. Jag ville då heldre unna dem deſſa 20 Riksd på et förmånligare ſätt. Man köpe lin och låte dem ſpinna, men betale efter hvars och ens magtlöshet och ålder, ſå at bergning vore möjelig. Låt ock ſke, at detta garn blir dyrt, at ingen köper det utan Caſſans förluſt. Låt vara, at en mark treſtrångsgarn, ſom koſtar Caſſan 5 dal. kp:mt, d. å. 2 dal. 16 för linet, och 2 dal. 16 för ſpinning, ſkulle ſäljas för 4 dal. 16. Wiſſerligen är det förluſt; men, då Caſſan förlorat 20 Riksd., ſom ſkulle åndå gifvas gratis, hade de fattige med 720 markers ſpinning förtjent omkring 2100 daler; hvarmed de voro mera belåtne, ån med den rena gåfvan. För Caſſan åter voro utgiften lika. Jag vil upgifva en räkning.

DE-

DEBET.		CREDIT.	
N. N. Fattig-Caſſa giſver åt flera Inhyſesgummor tilhopa	360.	N. N. Fattig-Caſſa inköpt 720 m:kr lin à 2 dal. 16 -	1800.
Säljer 720 m:kr garn, med ½ dal. förluſt på hvarje, til 4 dal. 16 - -	3240.	Betalt i Spinnarlön	1800.
Summa	3600.	Summa	3600.

Här är icke frågan at få ſit igen, utan at göra Allmoſan möjeligaſt nyttig för tagaren och ſtaden. Jag bör ej heller vidlöftigt ingå i flera händelſer, ſom viſa nyttan af et ſådant offer. Genom förſigtig handel kan linet hafvas lindrigare; gamle gubbar kunna förtjena med häckling; blånorne lämnas til de åldſta gummor, ſom ej ſe at ſpinna väl; o. ſ. v. Jag vil i det ſtället beſvara två inkaſt.

Man får ej afſättning, heter det, garnet ligger til laſt, m. m. Jag ſvarar: Så länge Svenſka nationen ej antager Lappdrägt, måſte altid linne behöfvas. Och då Fattig-Fonden ſäljer det lindrigare, än någon enſkildt kan förſkaffa ſig det ſamma, måſte naturligtvis des garn förſt få åtgång. Underpriſet ſkal nödvändigt hafva denna verkan.

Än Magaziner, Bokhållare? Jag ſvarar. I ſådane ſtäder finnes altid någon Handlande, ſom har ſå liten rörelſe, at han emottager förſäljningen emot ganſka drägelig procent. Mången liten

borgare ſkulle fägna ſig, at få någon ny Handelsgren. Han borde dock ſtälla borgen för varan; men all handel ſke genom polletter från Directionen, ſom upbär medlen. Spinnerſkan åter ſkulle, emot Pollet af förvaltaren, få ſin betalning ur Caſſan. Råkningen imellan Directionen och förſäljningen vore då helt enkel.

Samma inrättning kunde äfven vara lämplig til andra fyſlor och göromål; ſåſom ullſtrumpor för ſtadens drängar och pigor, nattmöſſor af filt, kanſke och gröfre väfnader, dock alt ſå, at fonden något förlorade, at låcka köpare. Finare ſpinning kunde kanſke upmuntras, o. ſ. v.

I min tanka vore ſådant en värdig förvandling af Allmoſor. Men Directionen borde också med oväld urſkilja dem, ſom för ålder och bräcklighet äga rätt til ſå förmånliga ſpinnings-accorder. Derigenom lättades Caſſans utgifter. Enſkildte kunde af en ſådan plan äfven upväckas, at, i ſtället för allmoſor, ſom föda lättja, gifva tilfälle til utkomſt åt den fattiga, utan at pruta i det nogaſte och draga fördel af eländets nödtvång.

Enligt den plan jag tagit mig frihet föreſlå, borde uti tredje Claſſen ſådane föräldrar införas, ſom hafva flera barn, än de ſannolikt kunna förſörja. Det vore äfven nödigt, at deſſe barn ſpecificerades til ålder, kön, namn och flere omſtändigheter.

I en tid, då den grundſatſen hålles för oſtridig, at mängden af invånare utgör Länders ſtyrka, då Fäderneslandet, genom giftermåls upmuntran, ſöker förmera vår folkſtock, då Hemmans-

mans klyfningar tilſtådjas och backſtugor priſas för gagneliga, år det en beſynnerlig omſtåndighet, at få ſparſame utvägar uptånkas til det upväxande ſlågtets bibehållande. Det år onekeligt, at folknumern hos oſs tiltager, men det år en jåmmer, at tillika ſe elåndet tilväxa.

Jag ſer Aravacken, Iroqueſaren och Araben fågna ſig åt antalet af ſin afföda, ſåſom naturens dyrbaraſte gåfva; jag hörer deremot ofta Svenſke torparen, ja ſjelfve bonden, glådja ſig vid tidningen af koppors annalkande, för at befrias från ſina barn, ſåſom en olidelig börda. Åſynen af hunger och nakenhet döfvar naturens kånſla. Han år en fader; han blöder och ryſer vid detta namn; han ſtår i valet, at önſka ſig olyckliga barn, eller inga. Han väljer det ſednare, och jag godkånner hans val med en rörelſe, den mit hjerta likväl ogillar. Caraibiſkan låtter med förtviflan knifven på en nyfödd dotters ſtrupe, at frålſa henne från den trålſama framtid, ſom hos detta folk år könets lott; hon förſvarar denna gerning, under beryg, at hon råknat et ſådant förfarande af ſin egen moder för det ypperſta ömhets prof. Religion återhåller väl de Svenſka mödrar från ſådan grymhet, och ingjuter en ömhet, hvilken dock endaſt utvidgar deras ſmårta.

Hvad gagnar det Sverige, at flera tuſende barn årligen födas mer ån förr, då nöd och elånde, innom tredje året, återbringar alt til ſit förra tilſtånd? Medborgare! Åre vi ſkyldige Staten, menſkligheten, religionen något offer, ſamloms då vid detta Altare!

Gå-

Gôrom oſs ingen räkning på Regeringens och Statens tilſkott. Staten, denna chimerique kroppen, på hvilken man år ſå färdig at kaſta alla bördor, har ju ingen annan tilgång ån medborgarens pung. De, ſom hafva at ſyſſla med Statens utgifter, finna nog, at hvar dag har ſin plåga. Räknom ej på bitråde af Hoſpitals-fonderna. En tid år för handen, då deſs öfverſkott måſte användas til inköp af Mercuren. Bedröflig följd af ſeders förfall! hvem må ej med förſkräckelſe läſa i Läkares Weckoſkrift, at giftet redan år utbredt från Skanör til Enara?

Här fordras hjelp af enſkildta för ſamtidens barn. Och ſkulle väl denna tyngd förtrycka Medborgarens egen bergning? Alla Sveriges ſtäder hafva dock ej en gång tilſammanstagne ſå många nödlidande barn, ſom de hvilke årligen intagas på Londons Hittebarns-hus. Detta år dock grundlagt af enſkildta. Det år en förödmjukande tanka, at alla Sveriges ſtäder ej ſkulle kunna uträtta hvad få medborgare i Englands hufvudſtad åſtadkommit.

Svenſka Nationen år ädel och ömſint emot nödlidande. Wi hafve ſedt de rikaſte prof af Medborgares gifmildhet vid Provincers miſsväxter, Städers brand, enſkildtes olyckor. Skole vi döma af yppighetens tilväxt, ſå ſaknas icke tilgångar.

Men med alt detta driſtar jag ſäga, at barmhertighetsverk icke juſt allmänt drifvas til någon ſynnerlig högd. Wåre känſlor äro bloſſande, ack at de heldre liknade en jämn och välgörande låga!

Jag driſtar ock ſäga, at de fattigas inkomſter hos oſs icke äro förknippade med de lämpeliga-

ligaſte tilfälligheter. Wid barnsöl, då en faders hushåll och utgifter ökas; vid dödsfall, då bo ſkingras och utkomſt minſkas, vid brott, ſom aldrig borde gifvas til, o. ſ. v. Hvarföre påminnas vi ej om kårleksplikten, då en jämn välgång borde lifligaſt väcka tacksamhet; Låtom oſs genomſe Fattigräkningarna. Wi träffe der Enkans ſkärf oftare, än den förmögnes gåfva. Skulle ej lagar, författningar, bruk utpräſſa något, torde föga inflyta. Kaſtom en blick på Bröder-Förſamlingen, ſom räknar tionde penningen af inkomſten för en ſkuld til de nödlidande. Ibland dem är ingen ſom ſvälter, ingen ſom tigger. Arbetſame föräldrar förſes med utkomſt; barn med underſtöd. Låttjan förjagas, nöden afböjes. Man hushållar värdigt och gifver alt af enfaldigt hjerta. Sjelfva flinthårda renlårigheten måſte högakta ſådana tänkeſätt.

I våre ſtäder må man ej tänka på Barnhus och koſtſamma inrättningar. Den genaſte vägen är den tryggaſte; tilſkjuta och meddela.

Jag vil icke upgifva förſlager til inſamlingsſätt. Dertil fordras icke mycket hufvudbråk. Jag påminner mig en Engelsmans utlåtelſe i Parlamentet: *Den måſte vara en fåne, ſom icke kan påhitta namn åt Taxor.* Präſterſkapets upmuntran ſkulle verka mycket; des exempel än mera, men en ſamvetsöm förvaltning aldramåſt. Likväl blifver jag faſt vid den öfvertygelſen, at en jämn fördelning på ſtaden, efter uprättadt förſlag öfver behofven, är den bäſta grunden.

Jag

Jag önskade förſt at föräldrarne erhöllo något årligt underſtöd för de barn de ſkänkt Staten; lämpadt efter omſtändigheterna. En fattig Romare med tre barn, fick lindring af et hedniſkt Samhälle. Wi äre Chriſtne. Nekom då ej en hjelp åt den fader, ſom har fyra.

Dernäſt, beror icke hjelpen ſå mycket på gåfvan, ſom icke mera på deſs användande. Det är ej nog at föda barnen; de måſte läras at blifva nyttiga. Upfödom inga dagdrifvare åt efterverlden. Barnen kunna i god tid något uträtta. Jag har med förundran, i detta hårda år, ſedt en moder låta 2 flickor, den ena om 7, den andra om 10 år hålla ſig brödet med grof ullſpinning. Men då detta tilfälle uphörde, kom hon til mig med tårar: *Nu har jag intet åt barnen*, ſade hon; *de ropa efter arbete och ſvälta.*

Widare och framför alt önſkade jag, at Fattig Directionen beſörjde om barnens employerande til handtverk och närings-fång. En fattig Fader, en värnlös änka, har ſvårare at uptänka och vinna utvägar. De driſta ofta ej fråga, de afviſas med korta ſvar, de upbära ſnåſor. Med mera drift och framgång arbetar en Direction, enſkildt och ſamfäldt. De böra anſe ſig för fäder; deltaga i barnens öden, ſom voro de deras egna; utbjuda dem til bitråden vid trägårdars rensning, vid ſjöfarten, o. ſ. v.

I ſynnerhet ſkulle jag dock önſka, at Städernas öfverflödsbarn bleſvo fäſte vid landtbruket.

Det

Det är Svenſka plogen och ſpaden, ſom tarfvar måſta hjelpen och gifver ſåkraſte brödet. Den plan, ſom följes vid Stockholms Stora Barnhus är högſt hälſoſam och tjenar til mönſter. Om det än ſkulle koſta något at framdraga et ſådant barn; hvilken årofull gåfva åt Staten! Är denna ſumma illa räntad? Frågom en Runeberg.

At låtta barns utplantering, föreſlås af några, at göra dem til lifegna för någon viſs tid. Förſlaget är fagert, men betänkeligt. Jag fördömer det icke, men gifver det ej heller mit oinſkränkta bifall. Detta ämne fordrade en ſärſkilt underſökning, och ſkulle utgöra en värdig prisfråga. Mången husbonde ſkulle deruti ingå. Mången fader ockſå Men miſsbruket — faſan af et ord, ſom bör evigt afſkräcka Svenſkar — uplyſte Styresmåns önſkan, at ſe denna belägenhet lindrad i Pomern och Dannemark — Ja; monne äfven ſjelfva barnet kan frändömas, at röſta vid denna fråga? Det är en dyrbar rätt at födas fri, at värdera den. — Dock med alt detta, när hungren ropar, ſäljer Eſau ſin rätt för en grynvälling.

Om det vore möjeligt, at ſådane författningar kunde vidtagas, ſkulle viſſerligen tiggerier förekommas i ſtäder, utan at Chriſtelige pligter ſårades. Ja, detta är enda ſättet at utöfva rätt deſſa ſkyldigheter. Den rike, ſom under valet af nöjen, trött af ſin maklighet, ſkyndar at i dunbädden återhämta en förtärd munterhet, behöfde då icke qväljas af den erinran, at hundrade hans likar, i ſamma ögnablick, på halmlafven fruktlöſt af-

afbida ſömnens dvala, ſom afhålles af magens kraf, och faſan för en tilkommande morgonrådna, hvilken bebådar dem nya bekymmer.

Om det vore möjeligt — Ack, hvilken bedröflig tanke, at nödgas ſätta möjeligheten i fråga!

Då förſt äge vi rätt at anſe tiggaren med afſky, ſåſom et Statens vatubi. Då förſt ſkulle vi kunna med eftertryck inſkärpa hos de fattiga, at tiggeriet är en förnedring; våpna deras bröſt för denna freſtelſe; taga mått emot lättjan, handhafva författningar utan blödighet; då är ſträngheten en Samfundets dygd, en pligt emot Religion, menſklighet och medborgerlighet.

Rörd af de billigaſte känſlor öfver fattigas nöd, ſom åfven under det jag ſkrifver deſſa rader, ſvåfvar för mit öga; intagen af Kongl. Sällſkapets vördnadsvärda omtanka för eländet, har jag blifvit vidlöftig, utan at vara fullſtändig; driſtig, utan hopp at förnöja.

Quemcunque miſerum videris, hominem ſcias.

SENECA.

Några Anmärkningar, rörande en Skyldpadda, *ſom i nio månader lefde i Götheborg; meddelte af*

MARTIN STAAF.

Sedan jag låſt en artig Beſkrifning öfver et nytt Species ibland Ikornar, ſom Hr Profeſſor Sparrman ſett uti min Natural-Samling, och inlämnat til det här i Götheborg inrättade K. Wetenſkaps- och Witterhets-Samhället, hvilken ock efter denna beſkrifning blifvit af Hr Schreber afritad i Supplementet af deſs colorerade Djur-Rike, under namn af *Sciurus Bicolor* eller *Javanenſis*: ſå torde ſamma Reſpective K. Samhälle gunſtbenägit anſe, at jag inlämnar några obſervationer öfver en utländſk Skyldpadda, ſom varit i min kammare lefvande ifrån Michaelis tid år 1781, til Midſommar påföljande året 1782.

Teſtudo Græca kallas denna Skyldpadda uti Hr Archiatern och Riddaren von Linnés Syſtema Naturæ: Hon blef hemförd från Malaga af en curieus Ammiralitets Officerare.

Hon var til färgen ſvartgrå på öfra ſkalet, och til ſtorlek af ungefär et qvarter. På fötterna hade hon 4 ſtora och hvaſſa klor, ſamt en lång ſvans. Det berättades mig, at hon älſkade vatten och träſkagtiga orter, hvarföre jag åt henne i min Sångkammare ſtrax ſatte et kåril med vatten, hvaruti hon ſom oftaſt begaf ſig, blåſte i vattnet med näbbet och roade ſig derſtädes en eller annan tim-

ma. Derefter ſökte hon gerna kakelugns-vårman. Jag lät göra en trådklamp, ſom var et qvarter hög, men ſlutande åt ena ſidan, och ſatte den midt under kakelugnen; på denna klamp upklef Paddan och under varma kakelugns-botten vårmde ſig. Dermed gjorde hon omväxling den förſta och andra månaden: men i början af December 1781 behagade min Padda låtta ſig med ſkalet på tråklampen, utſträcka hufvudet längs muren med frambenen upåt kakelugns-bottnen och inſticka ſjelfva nåbbet inom de varma lerſtycken, hvarefter hon i ſådan ſtällning, likſom i dvala, ſatt ſtilla uti 2ne månaders tid, utan at gå från ſtället eller ſmaka det minſta af vattnet.

Så ſnart Februarii månad påföljande år 1782 inföll och på förſta dagen, ſom var behagelig med ſolſken, kröp Skyldpaddan ned från muren, ſpatſerade omkring i kammaren, och åndteligen upſökte vatten-kårillet, hvarutur hon drack vatten, ſom om en ſtund gick igenom henne. Sedermera förfogade hon ſig på ſin trådklamp i ſamma ſtällning längs muren med hufvudet under varma kakelugns-bottnen. Ifrån denna dag blef hon alt qvickare at vandra omkring, åfven öfver tröſkelen i flera rum, badade ſig i vattnet, blåſte med hufvudet undet detſamma och efteråt med rak hals i vädret viſslade eller gaf ifrån ſig et fint låte. Uti vattnet lades då och då någon beta Råg-bröd, eller af en Hvete-ſkorpa, och var det hennes föda på 7 månaders tid, ſom hon icke låg i dvala. Wid kallt och oroligt väder märktes, at hon låg inkrupen i ſit hus uti någon vrå, åfven något förut innan ſådan väderlek inföll; men i ſolſkens-väder

och

och då det eldades i rummet, var hon framme: likaledes då hon märkte ingen vara inne; ty hon var mycket rädd vid alla tilfällen. Wid Wårens ankomſt förſöktes gifva henne några gröna gräs och blad, dock alt förgäfves; men då hon om Sommaren kom ned uti rännſtenen, ſå tycktes derſtädes vara för henne et behageligt ſtälle.

Midſommarsdagen fördes hon ut på Landsbygden och ſläpptes på Lindholmen, då hon ſökte ſkygge under daggiga gräſet och ſtyrde gerna ſin koſa åt ſumpiga ſtällen, tils hon fluteligen förſvan inom et ymnigt och ſtort gräs, ſedan man henne tvånne dagar vaktat. Hon började nu fälla ytterſta hinnan af ſit ſkal.

Sjö-Capitainer, ſom med upmärkſamhet farit uti Medelhafvet, hafva lämnat mig den underråttelſe, at detta ſlags Skyldpaddor viſtas mycket vid moraſer uti Bergstrakterna på halfön Morea, vid Staden Patraſſe och flere vid Golfo de Lepanto vattenaktiga ſtällen, deräſt Goſſar plåga ſamla dem och ſälja hela ſäcken full för en Livre. Sjöfarande ſläppa dem ſedan på däcket af ſina Skepp, föda dem med löf och bark, ſom medtages från landet, och uti Genua förſälja dem til Munkar, ſom ofta betala en Livre ſtycket, om Paddan är något ſtor, då hon tillagas och åtes af dem med begärlighet. Utaf deras ägg, ſom Paddorna i myckenhet på däcket värpa, bakas Pannkakor rått goda til ſmaken. Det berättas, at folket i Morea har ſig bekant, at denna ſort Skyldpaddor ſkola om Sommaren ſöka alleſtädes ſig födan, men åter

ter under Winter-månaderna lefva utan at åta. Åggen ſom de lägga åro öfverdragne med en gulaktig hinna i ſtället för ſkal, och har en Skepps-Capitain lagt utaf dem uti ſand ombord på ſit Skepp, ſamt ſatt dem i Solen, då uti hvarje ägg formerades en unge, ſom vid utklåckningen dog utaf en ſalutering, ſom ſkedde med Stycke-ſkott vid anländningen, då Fartyget kom til Genua.

Afhandling om bäſta ſättet, at i vårt Climat från ſkada förvara Frukt-trän, *i ſynnerhet då mycket ſtränga Wintrar infalla,*

AF

CARL FREDRIC CASTENS *).

Skyldig mit Foſterland och mine Medborgare all min förmåga at gagna, år jag villig bjuda til, beſvara den af Kongl. Wettenſkaps- och Witterhets-Samhället i Göteborg utſatte fråga: *Huru Frukt-trän i vårt Climat bäſt kunna från ſkada förvaras, i ſynnerhet då mycket ſtränga Wintrar infalla.* Mine ſmå förſök, och den lilla årfarenhet jag hunnit förſkaffa mig, år det enda jag tänker upgifva. Jag har icke lärt dem af konſten, utan på goda anledningar af Naturen ſjelf. Jag har läſt fleras ſkrifter om Frukt-trån och deras ſkjötſel, m. m. ſom lära mycket i den konſtiga; men föga i den ſimpla, nyt-

*) *Fått Acceſſit 1787.*

nyttiga och naturliga vägen. Bland alla har efter mit obetydliga omdöme Hr Aſſeſſoren och Profeſſoren m. m. Bergius i ſit Tal för K. Wetenſkaps-Academien om Frukt-Trägårdar och deras befrämjande i Riket, tryckt hos Lange år 1780, ſamt Commerce-Rådet Liſſander i deſs Anmärkningar vid Svenſka Trägårds-ſkjötſeln, tryckt hos Stolpe år 1768, närmaſt träffat ſanningen.

Ämnet, ehuru det vid förſta påſeende tyckes vara nog ſnart utredt, fordrar likväl någon vidlöftighet, för de många orſaker och följder, ſom i det hela äro verkande, finner derföre nödvändigt börja med några anmärkningar vid de vanliga Frukt-trän, ſom under öpen himmel tåla vårt Climat, de öfrige höra ej til ämnet.

Äpple-trädet, med alla deſs variationer, trifves på de flåſte jordmoner, utom ſank mark och oblandad lös ſand; men båſt på medelmåttig högländ, något djup ſandblandad lermylla, på någorlunda fritt fält och i fri luft, hälſt mot ſöder; hvad luftdrag och läget mot ſöder angår, behöfva alla våra Frukt-trän detta gemenſamt med Äppleträdet. En och en half aln djup ofvan beſkrefven jord, (i nödfall hälften mindre) är tilräckelig för det ſtörſta träd. Til grund är vatten den ſämſte, ſedan berg, ſå hård alf; ſand och lera goda. Et i Svenſka Climatet, hälſt på ſtället af vild kjärna updragit träd, är det härdigaſte och pålitligaſte til oculering eller ympning. Skarf-ympning och oculering äro båſta ſåtten at förädla trän; bark- och klyf-ympning böra allenaſt vidtagas i nödfall.

At af god kjärna updraga trän utan ympning och oculering kan vara nyttigt, trädet blifver härdigt, mycket gammalt och bär frukt som håller sig väl; men tål flera år innan det börjar bära. Kjärnan til dess plantering bör för säkerheten skull tagas af den frukt, som är växt på et dylikt träd, eljest kan lätt hända, at man blir bedragen, och får et träd, som gifver den osmakeligaste frukt.

De på Ängar och utmarker vildt växande unga telningar på egen rot, af så väl Äpplen som Päron, kunna med mycken förmon förädlas, samt för eller efter förädlingen i Trägården inflyttas, de trifvas ganska väl, allenast de blifvit varsamt handterade under flyttningen, samt sedan fått behörig ans.

Päron-trädet af alla sorter, förhåller sig i det mästa lika med ofvannämnde, kan likväl, utan at lida, tåla mera högd, mera sand, äfven något stenbunden mark; men at få god och mycken frukt af oförädlade Päron-trän, har icke lyckats, lika som jag icke funnit förmonligt, at ympa dem i andra trän utom slägtet, såsom Rönn, Hägg, m. m. Oxel har jag likväl funnit förmonlig härtil, den gifver god och stark stam, är härdig och långvarig.

Kjörsbärs-trädet med sit slägte, hvaraf de fina, söta och tidiga äro mäst ömtålige, trifves bäst i högländ mark, der sten eller sand råder, utmed murar, väggar, plank och höga häckar, mot söder i god och lös jord; vil gerna hafva mycken sol, och skygd för de kalla vädren, låter rätt väl ympa och oculera sig, hälst det sednare, hvarmed lik-

likväl bör obſerveras, at Fogelbärs-ſtammar äro de tjenligaſte til de ſötare ſorter.

Plommon af de vanlige ſorter äro i det måſta lika de nyſs beſkrefne, de gröfre ſorterne äro likväl mindre granlaga, kunna fördraga hvad belägenhet och jordmon ſom hälſt, til och med något låglånd och fuktig.

Detta är i korthet ſagt om frukt-trån i allmänhet; men har mycket aſſeende ſå väl på fruktbarheten, ſom trådens conſervation i längden. Til ſamma ändamåls vinnande kan jag icke undgå upgifva några reglor vid Frukt-trådens ans under deras ſpåda tid.

Til Träd-ſkole väljes, om möjeligt är, en torr, något uphögd plats, med lös och ſandblandad, men måttelig fet jord, med tilräckeligt ſkygd för de kallare vådren, en mur, vägg, eller plank, är godt ſtälle, något lindrig ſkugga för middagsſolen den hetaſte tiden på året är ganſka nyttig. Sedan denne plats blifvit om Sommaren flera gånger omgrafven och väl renad från alla obehörige växter, uplägges den om Höſten i ſängar 4 qvarter breda, långa efter behag och tilfälle, ſedan drägas fåror med et tåg, något gröfre än vanligt trägårds-ſnöre, 1 qvarter imellan, blifver ſåledes 3 fåror på hvarje ſång til en tums djup, i hvilka fåror nedläggas de friſkaſte och bäſta kjärnar man kan få af god och väl mogen frukt, til och med något ruten, hvaröfver ſällas ſedan af ſamma jord, ſom kan tagas utur gångarne imellan ſångarne, ſå mycket at kjärnarne komma at ligga en god tum

ned i jorden, ſom ſedan ej mycket hårdt tilklappas med et trågårds-klapptråd. De kjårnar, ſom läggas om Höſten, böra vara af ſådan frukt, ſom ej kan hålla ſig til Våren, men kjårnar af vildt växande och Vinter-frukt böra läggas om Våren, ſedan frukten blifvit på behörigt ſätt conſerverad öfver Vintren; då man likväl emot ſånings-tiden låter den något rutna. Såningen ſker aldeles på ſamma ſätt ſom om Höſten, dock at jorden allenaſt något litet ihopklappas. Vid Vintrens annalkande och ſedan marken blifvit något fruſen, öfverbredes det ſom år ſådt om Höſten med affallit löf til en tvårhands tjocklek, ſedan får ſnö falla derpå, ſom då den år 1 eller 2 qvarter tjock ihoptrampas. Om Våren då ſnön år borta och Vinter-kölden förbi, afraſſas löfvet ſamt bortföres, och öfra ſkorpan på ſångarne helt lätt uplöſes med en harf eller kratta. Trådſkolen vattnas något då det behöfs, ſamt hålles väl ren från ogräs. Äpple och Päron-kjårnar komma gemenligen up i Maji och förſt i Junii månader; men Kjörsbär och Plommon kunna dröja til Aug. ja äfven til näſta Vår och Sommar. Det ſkadar icke om man ſådt för tjockt, ty andra Våren kunna ſomliga ſmå plantor utflyttas på en annan ſång, eller juſt det ſtället ſom trådet altid får behålla, då man äfven har tilfälle at upryckа och bortkaſta dem ſom hafva fel och tyckas ej ſe ſå trefne ut; man bör ſå hvar ſort för ſig på ſårſkildta ſångar, eller rader åtminſtone, de ſpåda rötter noga aktas vid flyttningen, bäſt år med en tjenlig ſmal ſpade, eller liten grep, gjord ſom en gaffel med 3 klor, taga under hela roten och låta all jord ſom ſitter omkring rötterne

ne följa med, och nedſättes ſedan i den lilla gropen man tilredt för träder på annat ſtälle. Jorden jämnas och packas til, ſå väl i Träd-ſkolan, ſom der plantorna blifvit ſatte, ſamt vattnas efter nödtorft; men ej öfverflödigt. Plantorna behöfva ej någon vidare ans förſta året. Vintren derpå är icke nödigt vidare befatta ſig med Träd-ſkolan, än allenaſt efter et eller annat ſnöfall trampa til ſnön imellan plant-raderne någon tid imellan, på det Råttor må blifva hindrade at ſkada de unga Träden. Wåren derpå löſes jorden varſamt emellan plant-raderne och plantorna, der de ej ſtå för tätt, dock allenaſt öfra ſkorpan, at rötterne ej få minſta ſkada, ſedan anſas plantorna upp til rätta ſtammar. Vintren derpå trampas åter ſom förleden Vinter, ſamt om Våren upplöſes jorden på lika ſätt ſom förut. Denne Vår torde många plantor kunna ſkarf-ympas, ſom ej förſummas, ſamt andra oculeras i Julii och Aug. de öfrige ſom äro för ſpåda, ſparas til de blifva lagom. Våren efter oculeringen utſättas träden på de ſtällen de för all tid komma at behålla, med alla de oculacer ſom äro friſke och viſa ſig trefne. Detta ſker ſå tidigt om Våren ſom möjeligt är. Aſſeſſorn och Prof. Bergius ſäger i ſit tal inför K. Wetenſkaps Academien, pag. 89: *Det tyckes vara nog orådligt at Våren efter oculeringen utplantera träden;* men ſäger derjämte, at han varit föranlåten våga ſådant förſök, och at det aldrig har miſslyckats. Det kan ock aldrig miſslyckas, ty det är juſt då ſom roten blifver minſt beſvärad med födas anſkaffande, vilda ſtammen blifver afſkuren och det enda ägta ögat är enſamt om all ſaft. Ehuru roten blif-

ver något rubbad, kan den likväl ſnarare drifva och underhålla detta enda ſkott, än då omplanteringen ſker några år efter. Tjockare ſtam och flere grenar fordra då mera underhåll, då ej kan undgås, at rötterne och ſugrören blifva mera ſkadade. Aldeles lika förhåller det ſig med Skarfympen ſom år års-gammal.

Då man finner at oculacen faſtnat och artar ſig väl, afſkäres vilda ſtammen 6 tum ofvanför det ägta ögat Denne afſkäring bör hälſt ſke om Våren vid den föreſlagne flyttningen. Sommaren derpå tjenar denne 6 tums höga vild-ſtam til det ſpåda äkta ſkottets ſtöd; men Våren derpå, eller den andra efter oculeringen, afſkäres den vilde, helt nätt, litet ſnedt ofvan den ägta, och belägges med ympvax för at öfverſvalla. Vid utflyttningen aktas noga, at ingen enda rot, liten eller ſtor, ſkadas, utan tages förſigtigt under hela roten, och låter ſå mycket jord följa med ſom vil. Det ſtället der trädet ſkal ſättas, bör väl omgräfvas med god, något fet och lös jord, men aldeles icke dynga. En 6 tums hög och 2 à 3 fots bred kupa, rund eller fyrkantig, väl tilklappas och jämnas, ſamt midtuti göres ſå ſtort hål, at lilla trädet med ſin rot och medföljande jord får lagom rum, lika djupt ſom det förr ſtått, jorden ofvan och omkring rötterne makas väl til och hopklappas med händerne. Är jorden fuktig behöfves näſtan ingen vattning vid planteringen; men i annor händelſe vattnas helt måtteligt. Färſk ko-gödſel, bredd öfver kupan til 2 à 3 fingers tjocklek, gör at jorden behåller mera fuktighet och är derföre nyttig i tor-

i torka; men i fuktig väderlek onödig. Högſt angelåget är, at ſå laga det ingen dynga ligger för nära trädſtammen. Detta beſkrefne planteringsſätt är det enfaldigaſte, minſt beſvärliga, och måſt naturliga. Nyttan är påtaglig ſå väl i tidens vinnande ſom trädens bibehållande. Sällſynt blifver det, at något träd miſslyckas vid en ſådan flyttning, ſom NB. med aktſamhet vårkſtälles, då likväl ganſka många efter det vanliga ſättet, med rötters och kronors afſtympning, förr eller ſednare gå förlorade. Efter flyttningen anſas trädet aldeles efter behof, medelſt onyttiga ſkotts och ögons bortplåckande, til rak och ſlät ſtam, hel eller half. Då kronan ſkal formeras, aftages öfverſte knoppen och ifrån 6 à 8 til 10 ögon vid toppen få ſlå ut til hufvud-grenar, hvilka ſedan rycktas och anſas, och få växa förſta året ſå långa de kunna. Året derpå afſkåras topparne, ſå at omkring ¾ alns grenar blifva qvar, följande året borttagas de qviſtar, ſom ſynas vara klena och ej paſſa i kronan, ſamt alla ſå kallade vattu-qviſtar, ſom göra kronan oſkaplig, ſedan behöfves ingen vidare ſå kallad beſkärning, allenaſt ſådane ſkott och vattu-qviſtar borttagas, ſom fylla och ſkämma kronan. Denna ans tilhör egenteligen Äpple- och Päron-träden. Kjörsbärs och Plommon-träd böra aldrig ſkäras, utan då man fått ſå hög ſtam, man behagar, aftages öfverſta toppen med fingren och några ögon lämnas til krona, ſom ſedan bör få växa efter behag ſom altid ſker til ägarens nytta och trädets förmon. Efter denna hushållning, behöfver man ej länge vänta förrän frukt viſar ſig, ſom ock bör hafva ſin fri-

frihet til växt och mognad efter naturens lagar, utan at ſöka förbättra med blommors, kartars och löfs aftagande.

Jag har i möjeligaſte korthet ſökt göra begripeligt, huru de trän böra danas ſom för alla både Climaters och andra ſvåra åkommor båſt kunna conſerveras. Ganſka många tilfälliga ſjukdomar åro fruktträn underkaſtade; men rått få ſkola inträffa, om en Trågård efter denna lilla upgift anlägges och ſkjötes. Nu återſtår at ſvara på hufvud-frågan, *huru i vårt Climat, då i ſynnerhet mycket ſtränga Vintrar infalla, Frukt-trän bäſt kunna från ſkada bevaras.* Härvid yppa ſig allenaſt 2ne hufvud-ämnen, nämligen Vinter-köldens verkan, och ſedan ohyra, ſom under Vintren kunna göra ſkada. Förvarings-medel emot bägge ſkola upgifvas, ganſka enfaldige, men pålitlige.

Åkermannen ſuckar efter tilräckelig kjäle om Sädes roten Vintren öfver, dertil har han ſtörſta ſkäl. Trågårdsmannen har lika ſkäl at göra det ſamma; men mycket lättare, at igenom liten åtgjärd och omtanka vinna ſin önſkan; det är juſt tilräcklig kjäle omkring trädens rötter, ſom ſkal hindra och förekomma all ſkada, ſom af Vintren och des följder kan verkas. Jag påſtår ej, at detta är en ny upfinning af mig, jag har obſerverat at flere känt nyttan, men få torde fullkomligen betjent ſig häraf, förmodeligen derföre, at det tycks vara för ſimpelt. Beviſen åro lika ſimpla med ſjelfva ſaken, och derföre ganſka påtagelige, hvarom jag nedanföre torde få tilfälle något vi-

vidare nämna; men deſsförinnan får jag upgifva en förſigtighet, ſom bör i akt tagas med unga och frövåxta trån, ſom ännu ej burit frukt, i ſynnerhet Körsbärs- och Plommon; deſſa, hvars träaktiga del är mycket ſaftfull och porös, lida ofta af ſtrång köld, toppen fryſer af, eller blifver af ſtark köld eller kall blåſt uttorkad. Denna ſkada förekommes bäſt, då man vid Vinterens början, ſedan någon froſt kommit, med halm lindar det lilla trådet från marken up åt öfver toppen; denna halm-lindning beſtrykes ſedan med en hoprörd ſmörja af tjära, färſk ko-träck och fint ſönderſtött torrt ler. Af leret och gjödſeln tages ungefärligen lika, och ſå mycket tjära til, at ſmeten blifver lagom lös. Vid lindningen och påſmetningen aktas noga, at ingen våta, hvarken up i åndan eller på ſtammen får tilfälle at inkomma. Smeten behöfver ej tjockt påſtrykas, utan allenaſt ſå den håller ihop lindningen, och håller våtan ute. Detta conſerverar den poröſa qviſten för både öfverflödig kjöld och i ſynnerhet kall blåſt, för hvilken ſpåda trån aldramåſt ömma. NB. Denna lindning bör ej ſke förr än, ſom ſagt är, kölden något verkat både på jorden och trådet, eljeſt ſvettas det under lindningen, ſom är farligare än ſjelfva froſten. Man håller ſnön från lilla trådet, til deſs jorden deromkring frufit väl, ſedan får ſnön falla til trådet efter behag, undantagandes om någon ſå ſtor drifva ſamlar ſig öfver trådet, at det deraf kan tryckas ſönder, hvilket både på ſtörre och mindre trån efterſes och hjelpes. Denna lindning aftages ej om Våren, förrän all kjäle är ur jorden och luften blifvit något upvärmd.

Då et ungt träd vunnit någon ſtadga, är detta beſvåret onödigt, hälſt då trädet börjar blifva ſå gammalt, at frukt kan väntas, ty då åger det ſå mycken ſtyrka, at denne öfverklädning är mindre nödig. Råttor kunna icke eller ſkada et ſåledes förvaradt träd, för tjåran ſkull ſom är blandad i ſmörgningen.

De ſtörre fruktträn behöfva allenaſt tilräckelig kjåle i jorden omkring rötterne, hvarföre man ſorgfälligt undanhåller ſnön til deſs kjålen är en half aln och deröfver nedgången i jorden. Skulle ſå hända, at för mycken bar vinter med ſtrång kjöld infaller, ſå at man befarar froſten går för långt ned i jorden under rötterne, kan man täcka omkring träden öfver rötterne, med några hvarf fårſka granris-qviſtar, gammalt löf eller halm. Men jag har aldrig ännu blifvit öfvertygad, at trån på god grund lidit något af förmycken kjåle om roten.

När man tycker, at jorden är väl fruſen, låter man ſnön falla deröfver, för at efter Naturens och Climatets ordning betäcka för blåſt och öfverflödig köld alt hvad vid ſolens varma ſkal få lif. Imedlertid är nödigt at ofta under påſtående Vinter och ſnöfall trampa en ring omkring de yngre trån, ſom hafva ſådan bark, at råttor och möſs den plåga angripa. Denne trampning omkring trädet vid paſs til en fots afſtånd eller litet mindre och lika bredd hindrar råttornes tilkomſt, ſom allenaſt genom deras gångar under löſa ſnön göra ſkada. Skulle ſådant töväder om Vintren infalla, at ſnön til det mäſta ſmälter och blifver vattufull, ſom ſedan

dan ſtraxt fryſer til is, är högſt nödvändigt, at efterſe och undanhålla ſådan ſnö och is, ſom ſlår ſig omkring ſtammen på trädet vid jorden och vid tilfrysningen klämmer och ſkadar barken. Således blifva frukt-trän bevarade til Våren. Börjar den mycket tidigt, med mildt och varmt väder, är at frukta en ſå kallad efter-vinter, ſom i allmänhet gör mäſta ſkadan på frukt-trän; ty om ingen eller ganſka liten kjäle kommit i jorden omkring och öfver rötterne, ſedan mycken ſnö der ofvanuppå, ſom äfven om få veckor löſer up den lilla kjäle der kan finnas, Våren inſinner ſig tidigt med mildt väder och ſolſken; ſå löſes, och läckas ſaften at börja ſin vandring, och rötterne i den löſa jorden få ock ſin ſyſla at ſkaffa och bereda trädets föda. När alt detta kommit i mer eller minder ordning, kommer en ſvår efter-vinter, ſom räcker flere dagar eller veckor, trädet fryſer och blifver kjäladt, den fina upplifvande ſaften, ſom icke är af Skaparen ämnad at uthärda ſådant, förfryſer, blifver förſkjämd, får en hel annan natur, dödar antingen trädet ſtraxt, eller gifver det ſådane åkommor, at det förr eller ſednare mäſte förgås. Men igenom en tilräcklig kjäle i jorden behöfver man ej befruckta ſådant. Solen verkar väl, ſnön förſvinner och kjälen upplenas efter hand; men detta går långſamt, ſå at ſaften ej ſå haſtigt blifver upplifvad, och emedlertid ej ſå ömtålig för ytterligare froſt. Ganſka nyttigt är det äfven, at vid för tidig vår hafva rötterne och kjälen omkring träden täckt med hvad ſom hälſt, halm, ris eller löf, för at ej i otid af Solens verkan blifva upplöſt. När man

ſå-

ſåledes förfarit med en på tjenlig plats anlagd Trägård, händer aldrigi at vintren med deſs följder ſkadar. Om någon ſtrång froſt ſkulle komma långt ut på Våren, då träden antingen börja eller verkeligen ſtå i full blomma, gör den träden för det året ofruktſamme, verkar föda och tilhåld för Inſecter ſamt at några ſpåda qviſtar förtorkas. En ſådan händelſe är väl ſällſynt, men ſvår at förekomma, då den infaller, kan likväl något hjelpas med friſkt kalt vattens ſprutande öfver träden i god tid om morgonen, innan ſolen ännu börjat verka.

De Trägårdar ſom hafva otjenlig plats och jordmon, upfylde med vantrefna och ſjukliga trän, är föga hjelp at meddela. Ligger den mot väderſtreken från norden, bör den, ſå mycket möjeligt är, ſkyggas af Plank eller Alleer, af ſtorväxta vilda trän, något höga täta gran-häckar i ſkapnad af murar äro de bäſta. Är jordmonen låg och ſur, bör den med grafvar, afloppe-diken och trummor hjelpas. Förtorkade grenar och andra ſkador i träden afränſas, ſamt ſedan förfares ſom ofvan är ſagt. Hvar och en faller det ganſka tydeligt, at trän, ſom ej hafva nödvändig och ſund föda ur jorden, måſte vantrifvas och förgås, oaktadt all konſtens åtgärd. Et träd ſom ſtår i fullkomlig jord, men ſtridande emot deſs natur, trifves ej eller väl, för mycken ſyra meddelar altid et träd en ſådan fuktighet ſom är ſkadelig. Et öfverflödigt och oberedt vatten följer med, och förmycket utſpåder den rätta muſten, gör trädet i flera affeenden ſkada; men i ſynnerhet ömtåligt för våra ſvåra Vintrar. Den öfverflödiga våtſkan

blir

blir til is, både i rötter och ſtam, ſom vid uplösningen blifver et helt annat ämne, än det ſom fordras til trädets bibehållande.

Stormar och häftiga ſnöfall kunna ock ganſka mycket ſkada frukt-trän, bryta af och ſkilja qviſtar och grenar från ſtammen. At mota dylika verkningar, är ſkygd för de ſvåraſte vådren det enda, ſamt bortſkaffa den öfverflödiga ſnön, ſå fort möjeligt är. För öfrigt kunna ſvåra ſtötar och andra våldſamheter förderfva trän. Men ſådant är ej Naturens verkning, och bör ej hända en varſam Trägårdsman.

Råttor och de ſå kallade Mullvador ſöka i ſynnerhet Wintertiden, at göra trän ſkada: de förre hållas derifrån medelſt den ofvannämnde trampningen i ſnön omkring och invid träden: och de ſenare kunna ej ſkada trädens rötter, då man låter kjälen väl omgifva dem; eljeſt kunna deſſe ſkade-djur bortfångas med dertil gjorde fällor, gift i trägårds-rötter, ſamt illa luktande ſaker nedlagde i deras gångar.

Yrſå, Maſk och Inſecter göra äfven mycken ſkada på trän, oftaſt läckas ſådane kräk til et träd igenom elak och förvänd ſkjötſel. At minſka och förekomma dem, är endaſte medlet, ſom med lärthet kan verkſtällas, at om Höſten, Vintren och Våren uplöka deras bon och ägg, ſamt dem förſtöra, för hvilken orſak recommenderas af de flåſte, ſom ſkrifva om Trägårds-ſkjötſel, at i tjenlig väderlek om Vintren och Våren aftaga den mäſta och löſa bark ſom finnes på träden.

Således har jag, så kort ämnet medgifvit, fullgjort hvad jag trodt min skyldighet fordrat; jag underkastar et så uplyst Samhälle med fullkomligaste förtroende mine, til åfventyrs, nog ofullkomlige tankar, och önskar imedlertid, at någon medtäflare mera fullkomligt kunde afhandla detta nyttiga ämne. Jag blef visst bland de förste, som deraf skulle draga nytta.

Viverra Vengreniana, *Beskrifven*

AF

MARTIN STAAF.

Kroppen större, än en vanlig stor Katt, ifrån Nosen til roten af Svansen, 3 qvarter, 4 tum lång, ofvantil grå med fina svarta tvärstrek, utom 3 svarta punctterade rånder på ryggen, hvilka sträcka sig, längs efter kroppen, ifrån skuldrorna til svansen och märken til fjerde randen. *Buken* gulbrun.

Hufvudet aflångt, spitsigt, 4 tum ifrån Öronen til slut af Nosen, grått; midt i pannan ljusgrått, med en svart ring omkring ögonen. *Nosen* svart. *Murrhåren* långa och svarta. *Ögonstenen* svart, *Iris* grå.

Tänderne hvassa: *Betarne* ensame, spetsige, förlängde, längre i undra, än öfra käften.

Buken framom Penis försedd med en uphögd hvit fläck, utan hår; hvaraf en Folliculus, icke ovanlig i detta slägte, kunnat med tiden formeras. *Scrotum pilosum.*

Föt-

Fötterna vid kroppen grå, nedanföre brun-ſvarta, med 5 ſmala klor på hvarje fot. *Framfötterne* af 6, *Bakfötterne* af 9 tums längd.

Svanſen 3 qvarter lång; förſta qvarteret grått ſom kroppen, med ſmå ſvarta tvärſtrek, hvilka icke gå rundt omkring. Ytterſta qvarteren ſvarta.

Anmärkningar:

Under det Svenſka Oſtindiſka Compagniets Skepp *Adolph Fredric* år 1785 i September månad låg til inlaſtning vid *Vampo*-redd, nedanom *Canton*, kom detta djur ſimmande med ebben en afton ned til Skeppet, tog fäſte vid pompen, ſom ſtod utanför Fartyget och klängde ſig på de om pompen varande pels-mattor up uti Skeppet. Det var då icke fullväxt, icke argt, utan igenomvått och matt. Efter en god ſtund ſmakade det på den framſatta maten och förđes til Boutleriet, hvareſt det några gånger ſyntes framme och var ſnygghårigt. Men ſedan förſvan det aldeles, oaktadt all efterſyn, och ſyntes ej på 10 månaders tid under reſan och loſſningen. Wid utloſſningen här på Götheborgs Ström, ſedan Boutleriet ock blef uttömt, blef Hr Axel D. Wengrén, ſåſom utloſsnings Styrman, et ovanligt djur varſe neder uti Skeppet och vid hugkomſten af den ombord komna Wild-Kattungen i Canton, gjorde han all flit, at fånga detta, ſom nu var blifvit vildt, argt och fråſande; och ehuru det ber ſönder tjocka ſtåltråden uti en ſtor Bur, blef det dock under tjenlig betäckning til Staden infördt ſamt mig offereradt.

Straxt vid framkomſten, och då jag det ville vidröra, morrade det och fråſte ſedan med ſå-

dan ifver och så ſtarkt, at man det ej kunde tåla utan at känna någon alteration. Det hade ock en ſträng lukt, värre ån af en Råf, ſkarp och illaluktande igenom flera rum. Wid utſläppningen utur buren, for det omkring under ſkåp, kiſtor, ſångar och bord, likſom efter roſ, ſprang ock upp på hyllor, och klef behändigt på fenſtren, ſämt väggar, förmedelſt täſte i tapeter och gardiner.

Uti et inrättadt tråhus trifdes djuret ſedermera i flera månader, åt allehanda vegetabilier, fiſk och ôloſt, men förnämligaſt färſkt kött. Det tålde i början någorlunda froſtet, men vid ſträngaſte vintren i Februarii månad förledit år 1787, låg det en morgon dödt, med et ſtycke färſkt kött i munnen, utom ſit varma läger inom detta lilla hus.

Denna Viverra måtte förmodeligen lefvat i Skeppet af Råttor, Möſs och Kackellacker, ſamt annat, ſom i Boutleriet blifvit ſpildt på reſan.

Då detta år et nytt ſpecies af Viverras ſläkten, kommit från Indiſka Kuſterne med något Moriſkt-Skepp til Canton, ſå framt ej de många olika färgade ſpecies ſkola anſes för varieteter; altſå har jag funnit billigt, at til Hr Axel D. Wengrens heder och någon årkänſla emot en offert, ſom vitnar om deſs upmärkſamhet, kalla det *Viverra Vengreniana*.

Lukten ſkiljer detta ſpecies från Viverra Genetta, och *Färgen*, från Viverra Putorius.

För-

Förſlag, *at af Sillgrums, blandadt med någon tilſats af Mjöl, baka bröd til föda för Boſkap.*

AF

JOHAN HELLMAN.

I anledning af Reſpective Kongl. Wetenſkaps- och Witterhets-Samhällets hårſtådes d. 24 Jan. 1783 utſatte pris-fråga: *Hvilka äro beſtånds-delarne i Sillgrums, och huru ſkal i anledning af en ſådan kunſkap detta ämne bäſt och fördelaktigaſt kunna användas?* har jag, icke af årelyſtnad eller i den afſikt, at vinna belöning, utan af ren nit och kärlek för Fäderneslandet, ſedan jag nyligen blifvit underrättad, at Boſkaps-kreatur händelſevis förtärt rått Sillgrums, fåſtat min upmärkſamhet, i ſynnerhet på ſiſta momentet af denna fråga, och ſåledes fallit på den tankan, at Sillgrums åfven ſå väl, ſom oljekakor, torde kunna tilredas ſåſom föda för hvarjehanda ſlags kreatur.

Til utrönande häraf, köpte jag 4 tjog färſk Sill, och lät den koka til deſs all tran, ſom afſkummades, var borta, ſedan afſlogs alt vattnet, och blandades i grumſet något ſalt, för at göra brödet ſmakeligt, och ſå mycket kornmjöl, at det blef en ordinaire deg; hvilken arbetades med händerne och utbreddes deraf 23 kakor, ſom gräddades i ugnen, uphängdes at torkas och vägde torra 20 ſkålpund. Jag lät åfven blanda finſkuren hackelſe i en del af deg-maſſan; men ſom brödet ej ville hänga tilſammans, ſå kom för denna gången ej mer än en kaka deraf at tilredas.

Bakningen förrättades endaſt med Torf, och nyttjades härtil ungefärligen $\frac{1}{10}$dels laſs, ſom efter

12 ſkill. laſſet koſtar mig R:d. - - 9 r:ſt.
5 ℔ 22 lod ell. 2 kannor Korn-mjöl à 1½ ß - 3 -
Salt för - - R:d. - - 6
Och ſom Sillegrumſet icke allenaſt gerna fås för intet, utan ock betalas för deſs afhämtning, ſå bör beſvåret endaſt räknas för bak-och torkningen, hvarmed en Piga högſt 2 timmar ſyſſelſattes och uptages ſåledes til - - - - 9
Tilſammans R:d. - 5 ß -

Brödet, hvaraf härjämte får åran lemna prof, åtes med begärlighet både af Håſtar och Boſkapskreatur, och torde i hungersnöd åfven vara hälſoſammare för människor, än ſådant, ſom af bark, ben, och andra otjenliga ämnen tilredes.

Om denna enfaldiga upgift med välbehag anſes, och om någon annan, ſom äger mera erfarenhet i Oeconomien, ville förbättra den ſamma, ſkulle jag räkna för min ſtörſta fägnad, at dertil hafva gifvit anledning.

Anmärkningar deröfver,

AF

J. THEODOR FAGRÆUS.

At icke allenaſt Invånarne uti de 3:ne Naturens Riken, utan och lämningar af dem komma människan til nytta, derpå hafve vi många prof. Obrukbare ſkinnlappar ſönderkokas til et brukbart Limm. Silkes-maſkens til Silke odugeliga Hus användas til Florett. Utſlitne Skor, Fjädrar och Perruker beredas til det herligaſte Botemedel, (Oleum Animale Dippelii.) De

De förakteligaſte Slarfvor af utſlitit Linne förädlas ju til det ſkönaſte Poſt-papper! Sågſpån kan användas til bränſle och vinſten til tuſende nyttiga behof.

Mineral-Riket lemnar ock de nyttigaſte affkråden, Colcothar, Rödfärg, Köllerfärg, Tutia, Pompholyx, Veisnicht (Nihil album) Glasgalla och Hammarſlagg.

Ibland alla ſådane lämningar och ſå kallade affkråden har Hr *Hellman* ſtannat vid Sillegrumſet, et ämne, ſom efter trankokningen återſtår och qvarblifver.

Innan jag härom yttrar mina tankar, torde jag få lof, at anmärka Egenſkaperne af de Naturalier, ſom här komma uti fråga.

Jag anmärker då, at alla vålluktande, alla illaluktande, alla ſura, alla alkaliſka, alla ſkarpa, alla bäſka, alla ſträfva, och alla ſalta ämnen äro för oſs de härrligaſte Botemedel; men icke födande.

Deremot äro feta, ſlemmiga och ſöta ämnen födande, ſå väl för människor, ſom för alla våra hemtamde Djur.

Uti Mineral-Riket finnas väl kryddor och ſalt; ingen föda för Djuren; men Örte- och Djur-Riket lemna deſs flera.

Kött och Blod af fyrfotade Djur, Foglar, Amphibier, Fiſkar och Maſkar hafva ifrån åldſta tider riktat våra bord.

Men igenom *Papins* lyckliga Fynd, och vår ſnälle *Wilckes* dråpeliga förbättring på denna Maſkin, befinne vi oſs nu i ſtånd, at koka Kraft-Soppa och Gelée af de hårdaſte ben.

I an-

I anledning häraf kan jag ej annat, än berömma det förſök, ſom Hr *Hellman* behagat inför K:gl. Wetenſkapets Samhället upte.

Men ſom det icke är obekant, huru de Djur, ſom endaſt lefva af Fiſk, få deraf en Tran ſmak, finner jag ſkäl, at tilſtyrka, det måtte den Boſkap, ſom af Tran-grums lifnäres, någon tid före Slakrningen födas med Vegetabilier, Hö, Halm, eller Säd, til förekommande af Tran-ſmak.

FÖRTEKNING

Uppå de Afhandlingar, ſom finnas införde i detta Fjerde Stycke.

1 *Utkaſt til Flora Hallandica, af* P. Osbeck. Pag. 3.

2 *Tankar om ſättet, at förekomma tiggerier i Städer, utan at äfdöſätta den Chriſteliga Kärlekens plikter, af* Sam. Ödmann. - - 35.

3 *Några Anmärkningar, rörande en Skyldpadda, ſom i nio månader lefde i Göteborg; meddelte af* Martin Staaf. 65.

4 *Afhandling om bäſta ſättet, at i vårt Climat från ſkada förvara Frukt-trän, i ſynnerhet då mycket ſtränga Wintrar infalla, af* Carl Fredr. Castens. - - 68.

5 *Viverra Vengreniana, beſkrifven af* M. Staaf. 82.
Med Anmärkningar, af den ſamme. - 83.

6 *Förſlag, at af Sillgrums, blandadt med någon tilſatts af Mjöl, baka bröd til föda för Boſkap, af* Johan Hellman. - 85.

7 *Anmärkningar deröfver, af* J. Throb. Fagræus. 86.